

N:o 95.

Ank. till Riksd. kansli den 27 mars 1906, kl. 3 e. m.

Utlåtande, i anledning af Kungl. Maj:ts proposition angående anordnande af undervisning i huslig ekonomi i folkskolor, högre folkskolor och folkhögskolor. (2:a U. A.)

Uti en till Riksdagen aflåten, den 30 december 1905 dagtecknad proposition (n:o 36) har Kungl. Maj:t, under åberopande af propositionen bilagdt utdrag af statsrådsprotokollet öfver ecklesiastikärenden för samma dag, föreslagit Riksdagen att *dels* för sin del godkänna de i statsrådsprotokollet angifna grunderna för utdelande af statsbidrag till anordnande af undervisning i huslig ekonomi i folkskolor, högre folkskolor och folkhögskolor, med rätt för Kungl. Maj:t att, när i särskilda fall omständigheterna därtill föranleda, meddela understöd af statsmedel för ifrågasvarande ändamål utan hinder däraf, att någon afvikelse från nämnda grunder ägt rum, *dels ock* på ordinarie stat under riksstatsens åttonde hufvudtitel bevilja ett förslagsanslag med titel: »För anordnande af undervisning i huslig ekonomi i folkskolor, högre folkskolor och folkhögskolor» å 90,000 kronor.

Till förenämnda statsrådsprotokoll har föredragande departementschefen anført följande:

»I skrifvelse den 15 maj 1902 anhöll Riksdagen, att Eders Kungl. Maj:t måtte låta verkställa utredning, om och på hvilka villkor statsunderstöd skulle kunna tilläggas folkskolor, högre folkskolor och folkhögskolor för beredande af undervisning i huslig ekonomi, samt till Riksdagen inkomma med det förslag, hvartill en sådan utredning kunde befinnas gifva anledning.

Såsom stöd för denna anhållan anförde Riksdagen, bland annat, att, därest lämpliga anordningar kunde vidtagas för att i vidare kretsar af

*Riksdagens
skrifvelse.*

befolkningen utbreda färdighet i tillagning af sund och kraftig föda, i synnerhet af sådan beskaffenhet, att densamma lämpade sig för den kroppsarbetande befolkningens ekonomiska villkor, dessa anordningar tvifvelsutan skulle medföra sådant gagn, att desamma vore väl förtjänta att af staten uppmuntras.

Därjämte uttalade Riksdagen, att den grundsats, som särskildt inom undervisningsväsendet på åtskilliga områden antagits, att kommuner eller enskilda borde jämte staten i viss proportion bidra till aflöningar och andra omkostnader, samt att visst maximibelopp för statsbidraget fastställdes, syntes böra tillämpas äfven i fråga om de kostnader, som införandet vid folkundervisningsanstalterna af undervisning i huslig ekonomi skulle medföra.

Till grund för Riksdagens omförmälda framställning låg en inom Riksdagen väckt motion om beviljande af ett anslag å 50,000 kronor på extra stat för år 1903 till statsunderstöd åt sådana folkskolor, högre folkskolor och folkhögskolor, som meddelade undervisning i huslig ekonomi. Uti denna motion anfördes, bland annat, följande:

»Vikten och betydelsen af, att det uppväxande kvinnliga släktet redan under skoltiden bibringas de allmännaste teoretiska och praktiska insikterna i huslig ekonomi, är numera allmänt erkänd. På många ställen måste skolan härvidlag ingripa, om något skall blifva åtgjort, ty i hemmet saknas ej sällan både tid och förutsättningar härför.

Riksdagen har ock erkänt behöfligheten af statens medverkan på detta område. Så utgår sedan år 1903 ett statsanslag af 5,000 kronor årligen för beredande af undervisning i huslig ekonomi vid högre lärarinneseminariet, och från och med år 1897 har Riksdagen årligen anvisat 5,000 kronor till understöd åt de vid Uppsala enskilda läroverk och Ateneum för flickor i Stockholm samt af Göteborgs allmänna folkskolestyrelse anordnade undervisningskurser för utbildande af lärarinnor i huslig ekonomi. Sistnämnda anslag har från och med år 1901 blifvit af Riksdagen höjdt till 6,300 kronor.

I den mån lärarinnor i detta ämne blifvit utbildade, har vid allt flera folkundervisningsanstalter, så i stad som på landet, undervisning i huslig ekonomi blifvit införd. För att bereda intresse för ämnet särskildt å landsbygden hafva på senaste tiden i skilda delar af riket (Bohuslän, Västergötland, Östergötland, Dalarne) inrättats s. k. vandrande skolkök. Enligt tillgängliga uppgifter funnos år 1901 skolkök inrättade vid ett 60-tal folkskolor, vid tre högre folkskolor och vid sex folkhögskolor.

Att ämnet huslig ekonomi tills vidare emellertid blott förekommer på undervisningsplanen vid ett jämförelsevis litet antal folkskolor, högre

folkskolor och folkhögskolor beror naturligtvis på de ganska betydande kostnader, som äro förenade med detta ämnes införande. För undervisningens praktiska ordnande är nämligen nödvändigt att inrätta ett s. k. skolkök. De årliga utgifterna vid en större skola för ett dylikt skolkök kunna beräknas till 2,000 à 2,500 kronor. Enligt inhämtade upplysningar uppgå kostnaderna för ett skolkök, som blifvit inrättadt vid en industriplats på den svenska landsbygden, till omkring 950 kronor förutom lokal och bränsle.

Om, i likhet med hvad nu blifvit af Kungl. Maj:t föreslaget beträffande de högre flickskolorna och samskolorna, särskildt statsunderstöd bereddes de folkskolor och högre folkskolor samt möjligen äfven folkhögskolor, hvilka meddela undervisning i huslig ekonomi, skulle detta i hög grad främja nämnda ämnes införande. Och något skäl för att härvidlag ställa folkundervisningsanstalterna i en sämre ställning än öfriga skolor kan näppeligen uppletas. Tvärtom tala kraftiga skäl för att i främsta rummet de flickor, som erhålla sin uppfostran i folkskolan, där bibringas sådana insikter, att de i framtiden, då livvets plikter kalla dem att sköta om ett hem, kunna göra detta med insikt och med iakttagande af all möjlig omtanke och sparsamhet.

Säkraste medlet att arbeta för nykterhetens främjande torde ock vara att gifva kvinnorna en sådan uppfostran, att de väl förstå sig på att ordna och sköta ett hem, och detta gäller särskildt de kvinnor, som erhålla sin uppfostran i folkskolan. Tiden torde nu vara inne, att man icke blott i städerna, utan äfven på landet tar i tu med att undervisa de blifvande husmödrarna om näringsmedlens sammansättning, deras anrättning på billigaste och tjänligaste sätt o. s. v. På grund af ren okunnighet slösas nu ej sällan högst betydligt. Kosthållningen blir både dyr och dålig. Bästa sättet att råda bot häremot är inrättandet af skolkök — på större orter fasta och i verksamhet under större delen af året, på mindre orter flyttande, så att kurser kunna meddelas på olika platser, allteftersom förhållandena det kräfva.»

Med anledning af Riksdagens omförmälda skrifvelse har Eders Kungl. Maj:t inhämtat yttranden i ärendet från ej mindre öfverståthållarämbetet och Eders Kungl. Maj:ts samtliga befallningshafvande än äfven domkapitlen, Stockholms stads konsistorium och öfverstyrelsen för Stockholms stads folkskolor samt genom Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande vederbörande folkskoleinspektörer, hvarjämte i ärendet inkommit ett yttrande från styrelsen för »svenska folkhögskolans lärarförening».

Ortsmyndighe-
ternas yt-
randen.

Angående innehållet af de sålunda afgifna utlåtandena anhåller jag få lämna en sammanträngd redogörelse.

Bör statsun-
derstöd läm-
nas för ända-
målet?

Bland dem, som yttrat sig i ärendet, har det ojämförligt öfvervägande flertalet uttalat sitt lifliga erkännande af skolkökssakens stora betydelse samt förordat beviljande af statsunderstöd för ett mer allmänt anordnande af undervisning i huslig ekonomi vid folkundervisningsanstalterna.

Jag tillåter mig anföra några utdrag, innefattande dylika uttalanden i frågan.

Öfverstyrelsen för Stockholms stads folkskolor yttrar:

»Redan under den jämförelsevis korta tid, under hvilken vid en del skolor undervisning meddelats i huslig ekonomi, torde erfarenheten hafva gifvit vid handen, att denna undervisning varit till stort gagn för skolornas kvinnliga lärjungar och haft ett välgörande inflytande på deras hem. Därtill har bidragit icke blott den vunna färdigheten att bättre sköta själfva hushållningen utan äfven, och kauske icke minst, en erhållen vana vid ordning och renlighet vid vården af ett hem samt förmåga att öka trefnaden i detta. Ovana och oförmåga i dessa hänseenden äro ock som bekant ofta orsak till mannens utelif och allt därmed följande husligt elände. Frågan är följaktligen af djup såväl moralisk som ekonomisk innebörd, och synes det därför vara förenadt med statens intresse att genom ekonomiskt understöd verka för spridande af detta slags undervisning i allt vidare kretsar.»

Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande i Västmanlands län anför i fråga om nyttan och lämpligheten af ifrågavarande ämnes införande i landets folkbildningsanstalter följande:

»Allmänt och med rätta erkännes den stora praktiska betydelse, som en rätt insikt i detta ämne måste äga för en husmoder, på samma gång det måste medgifvas, att nödig kännedom härom alltför ofta saknas hos landets kvinnor, beroende, särskildt hvad landtbefolkningen och de kroppsarbetande klasserna beträffar, i de flesta fall därpå, att tillfälle till förvärfvande af kunskap i nu omhandlade ämne icke med önskvärd lätthet och billighet stått dem till buds. Då det därför synes ligga i samhällets intresse att tillfälle till erhållande af undervisning i nu ifrågavarande ämne mer allmänt beredes landets kvinnliga ungdom, och då det icke torde kunna påräknas, att de enskilda kommunerna, som för sitt undervisningsväsende i öfrigt allmänneligen åtnjuta bidrag af staten, äro villiga och mäktiga att utan statsunderstöd bereda sin ungdom kostnadsfri undervisning i huslig ekonomi, en undervisning, som, för att den må medföra verkligt gagn, synes böra meddelas icke blott teoretiskt, utan

jämväl med praktisk tillämpning, för hvilket sistnämnda ändamål tarivas särskilda undervisningslokaler och undervisningsmateriell med där af föranledda afsevärda kostnader, anser Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande, att staten bör, under vissa förutsättningar beträffande undervisningens ordnande, lämna bidrag jämväl till sådan undervisnings införande i landets folkbildningsanstalter.»

Domkapitlet i Visby anför:

»Behovvet af undervisning i huslig ekonomi torde öfverallt i vårt land i mer eller mindre grad göra sig gällande, då i en mängd hem tid och förutsättningar saknas för bibringingande af insikter häri. Betydelsen af dylik undervisnings införande kan därför säkerligen i socialt och ekonomiskt afseende anses vara mycket stor, därest den varder ledd af kompetenta personer och får fortgå någon längre tid på samma ställe.»

En folkskoleinspektör inom Göteborgs stift skrifer:

»Om ock undervisning i huslig ekonomi uti våra skolor icke kan sägas vara i samma grad af behovvet påkallad för våra vanliga allmogehem som för de s. k. arbetarhemmen, enär de förra i allmänhet torde hafva större förutsättningar att på egen hand bibringa flickorna åtminstone de viktigaste kunskaperna och färdigheterna på den husliga ekonomiens område, torde dock skolans biträde åt hemmen äfven i nu berörda hänseende vara både värdefullt och nödvändigt. Men om hemmen i allmänhet äro i behof af skolans tjänst för utbildande af flickor, som en gång skola kunna förestå eget eller andras hem, så är skolans arbete för ett så viktigt ändamål värdt ej blott församlingarnas utan ock statens uppmuntran. Det torde nämligen ej vara att förvänta, att undervisning i huslig ekonomi vinner en allmännare utbredning i våra folkskolor, om icke staten meddelar understöd åt densamma.»

En annan folkskoleinspektör inom samma stift yttrar:

»Att här ifrågavarande ämne gjorts och ytterligare måste göras till föremål för allmän undervisning, synes mig vara en företeelse af icke enbart glädjande art. Det uppväxande kvinnliga släktets handledning i matlagning och skötandet af ett hem borde väl framför allt annat få anses som en hemmets egen fostraruppgift, hvilken endast i ett godt hem kan på bästa sätt tillgodoses. Men då man står inför den bekymmersamma verkligheten, att hemmen i allt större utsträckning icke kunna eller vilja rätt vårda sig om detta sitt eget privilegium, inträder också nödvändigheten af verksamma åtgärder från det allmännas sida till åvägbringande af den fostran, som i detta afseende kan vinnas genom allmän undervisning. Den erfarenheten gör sig alltmer gällande i städer och större industriorter, att hemmen icke förmå lösa denna sin uppgift, och

ehuru bättre förhållanden ännu äro rådande på landsbygden, synes äfven där det berörda inflytandet göra sig mer och mer gällande inom det mig anförtrodda inspektionsområdet.»

Samme inspektör anser »understödandet af skolköksverksamheten vara ett statsändamål af den mest vitala art, enär den afser att skydda och stärka hvad som af ålder ansetts såsom statens grundval».

Två folkskoleinspektörer inom Uppsala stift yttra i gemensamt utlåtande:

»Bland sakkunniga torde ingen förneka, att hvad som hör till läroämnet huslig ekonomi är för den kvinnliga ungdomens fostran samt därigenom för stat och samhälle i socialt och nationalekonomiskt hänseende af minst lika stor vikt och betydelse som den numera ganska mycket omhuldade slöjden, hvilken utan nämnvärd svårighet redan blifvit införd i de flesta folkskolor.»

En folkskoleinspektör inom Växjö stift anför följande:

»Den omgestaltning, som det yttre lifvet i vårt land under de senaste årtiondena undergått, har sträckt sina verkningar äfven till våra födoämnen och måltider. Förr lefde det stora flertalet af vårt folk af födoämnen, beredda af säd, potatis, mjölk samt salt fläsk, sill och kött. Dessa födoämnen äro mycket närande, om än måltiderna blifva något enformiga, och de kräfva visserligen arbete, men ej mycken konst för tillredningen samt medgifva noggrant tillvaratagande af samtliga värdefulla beståndsdelar. Ett på sådan hushållning grundadt lefnadssätt var både ekonomiskt och hälsosamt, och man skulle gärna önskat, att det förblifvit härskande sed. Men nu rådande förhållanden göra, att alla förhoppningar i den vägen måste öfvergifvas. Den ökade industriella verksamheten och de ökade arbetslönerna hafva gifvit tillgångar, de lättade och ökade kommunikationerna hafva beredt möjlighet att skaffa omväxlande och smakliga födoämnen och njutningsmedel. En stor klass af industriidkare och mellanhänder har uppvuxit med uppgift att tillhandahålla sådana. Färskt kött och fisk, hvetebröd, konserver, kaffe och te äro nu hvardagsmat på arbetarnas bord. Men dessa födoämnen fordra både arbete och insikt för att tillagas så, att de blifva smakliga, och så, att icke deras närande beståndsdelar bortslösas på ett i längden ruinerande sätt. Hvarifrån skulle en sådan insikt komma, då de äldre husmödrarna icke förstätt någon annan matlagning än brödbakning, välling- och grötkokning samt fläskstekning? Den nödiga tiden till ett omsorgsfullt arbete och till att på egen hand praktiskt förvärfva någon kokkonst hafva de yngre husmödrarna oftast icke, då de både före och efter sitt giftermål åtaga sig arbete utomhus, och äfven om de skulle

äga tid, sakna de tålmod och förmåga därtill. Följden däraf är, att den minst tid- och konstkräfvande matlagningen helt och hållet fått öfverhand, och denna, som i själfva verket icke är någon matlagning, hotar äfven att beröfva de spisande maten. Den består nämligen mest i kaffekokning. Till kaffet spisas smör och bröd samt något pålägg, som köpes färdigt och ofta dåligt i charkuteriet eller magasinet. Den flera gånger om dagen upprepade kaffedrickningen förslappar matsmältningssystemet, och den ensidiga smörgäsdieten fördärfvar matlusten. Däraf följer kraftnedsättning och en känsla af behof af ersättning, som ofta sökes på krogen. Erfarenheten är alldeles bestämd, att i ett oerhördt stort antal hushåll, där tillgångarna skulle medgifva omväxlande, tillräckliga och hälsosamma måltider, förstöras tillgångarna genom oförständig, planlös användning och familjemedlemmarnas hälsa, arbetskraft och moraliska lif genom bristande insikt och förmåga hos husmodern. Det är därför icke underligt, att man börjat bemöda sig att afhjälpa ett missförhållande, som tär på folkets ekonomi, sundhet och moral.»

En annan folkskoleinspektör, tillhörande Uppsala stift, yttrar:

»I de olika lefnadsförhållanden, hvarunder barnen uppväxa och danas för lifvet, saknas eller förefinnes i allt för ringa grad det led i deras uppfostran, som skulle sätta blifvande husmödrar och tjänarinnor i stånd att på ett praktiskt, ekonomiskt och sundt sätt använda och förvara näringsmedlen samt att genom ordning och enkel prydlighet göra ett hem kärt och tilldragande. Och det är ej nog med att en sådan brist förefinnes, därtill kommer ock, att hithörande göromål ofta aktas som simpla, ja rent af förnedrande. Mångenstädes, där en mor kunde gifva sina döttrar en god handledning och väl kunde behöfva deras biträde, utför hon hushållsgöromålen själf och låter döttrarna syssla med virkning, broderi och dylikt, hvarigenom en sådan förvärd uppfattning af arbetets värde ytterligare stärkes hos de unga. Skolköket har här en stor fostrande uppgift att fylla. Det bör lära, huru genom användande af eftertanke och förstånd en mängd göromål kunna underlättas, huru de i och för sig enkla hushållsgöromålen kunna utföras på ett snyggt och treffligt sätt, samt huru man genom användande af den moderna teknikens hjälpmedel i hög grad kan spara såväl arbetskraft som husgeråd och därmed förekomma förtidig utslitning af både det ena och det andra. Lyckas skolköksverksamheten fylla denna sin uppgift, kommer den också att adla arbetet i hemmet samt göra detta arbete, som nu ofta utföres slentrianmässigt, odlande för skönhetssinne och intelligens. Och ett skolkök kan bättre fylla en sådan uppgift än ett stort antal hem därför, att det kan vara utrustadt med flera och bättre

resurser i fråga om undervisningsmaterielen, att dess lärarinna bör äga större insikt och utbildning än flertalet af barnens mödrar, och att det för barnen alltid går lättare, när inbördes täflan eggas till arbete».

Ännu en annan folkskoleinspektör, äfven tillhörande Uppsala stift, anför:

»Då jag vid inspektion af folk- och småskolor ofta och särskildt i större samhällen lagt märke till, att barnen haft ett blekt och äfven i öfrigt sjukligt utseende, samt sökt, så långt det varit mig möjligt, få reda på orsakerna härtill, så hafva många tvifvelsutan samverkande orsaker framhållits; men grundade skäl anser jag mig hafva för den öfvertygelsen, att den mest djupgående utgöres af brist på lämplig föda. Grunden till denna brist är dock i regel icke att söka i fattigdom. Jag tror tvärtom, att kosthållet i många hem, där barnen under nuvarande förhållanden ej erhålla sin nödtorftiga spis, skulle med ett sundt tillgodoseende af barnens och öfriga familjemedlemmars behof ställa sig afsevärdt billigare, än hvad det nu uppgår till, om husmödrarna ägde nödig insikt i huslig ekonomi. Men okunnigheten i detta afseende är stor. Och häraf födes en intresselöshet och likgiltighet, som åter i sin ordning ökar utgifterna och undergräfvor hemmets moraliska motståndskraft mot dåliga inflytelser. Och så växa barnen upp utan erfarenhet af de välsignelser, som en god huslig ekonomi för med sig, för att själfva en gång arbeta vidare på det ödesdigra 'lätgå-systemet'. Klart är, att en stor del af vårt folk härigenom lider i många afseenden: fysiskt, moraliskt och ekonomiskt. Och därför torde det vara en oafvislig plikt att energiskt arbeta därpå, att de blifvande husmödrarna erhålla både god insikt uti och varmt intresse för den husliga ekonomien».

Vidare erinrar en folkskoleinspektör, tillhörande Linköpings stift, därom, »att genom inrättande af skolkök på landsbygden, åtminstone där fasta sådana kunna komma till stånd, utsikter öppnas för lösningen af äfven en annan fråga», som inspektören anser vara af synnerlig betydelse för våra skolbarn, »nämligen den, att tillfälle beredes långväga och i synnerhet fattiga barn att under skoldagen få en ordentlig måltid af lagad mat och slippa att uteslutande lefva på matsäck».

I samma riktning yttrar sig en folkskoleinspektör inom Luleå stift, hvilken anför:

»En fråga, som genom inrättande af skolkök skulle vinna sin lösning, är den om fattiga skolbarns bespisning. Då i synnerhet i öfre Norrland de fattiga skolbarnen genom långa och besvärliga vägar äro mer än på andra orter afstängda från skolan, vore skolkök, där dessa

barn kunde erhålla ett mål varm mat om dagen, det bästa medel för vinnande af jämn skolgång».

Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande i Västerbottens län förklarar sig ock anse, att inrättandet af skolkök vid så många folkskolor som möjligt inom länets vidsträckta socknar skulle väsentligt höja befolkningens intresse för folkskolorna.

Slutligen yttrar en folkskoleinspektör inom Strängnäs stift, hvilken tämligen vidlyftigt uttalat sig angående behovet och gagnet af undervisning i huslig ekonomi, att enligt hans åsikt en i vidare kretsar, särskildt till de mindre bemedlade, spridd kunskap i detta ämne torde vara »ej blott behöflig utan af oberäkneligt gagn och till oskattbar lycka för hela vårt folk».

Icke en enda af dem, som haft tillfälle att yttra sig i frågan, har uttalat sig i direkt afstyrkande riktning angående förslaget om undervisning i huslig ekonomi.

Principiella betänkligheter häremot hafva dock uttalats af en folkskoleinspektör inom Härnösands stift, hvilken, jämte det han förklarar, att, där förhållandena vore sådana, att handledning i det förevarande ämnet icke stode att erhålla inom hemmen, skolan helt visst borde taga vid, yttrat följande:

»Efter hand har det gått därhän, att hemmen hafva beviljat sig befrielse från den ena delen efter den andra af barnens handledning och fostran, öfverlämnande omsorgen härom till de offentliga skolorna. Det börjar bli för trångt med ämnen och åligganden i skolorna, för tomt i hemmen. Hittills har dock ett fält för den moderliga uppfostran kvarlämnats åt hemmet: den unga dotterns handledning i hushållets och matlagningens sysslor; då det nu gäller de första stegen för äfven detta områdes förflyttning, må ju ett varningens ord få uttalas. Det lider intet tvifvel att, om rikliga statsunderstöd härtill locka, den ena folkskolan efter den andra äfven på den rena bondebygden lägger sig till med skolkök; och mödrarna — både de, som behöfva, och de, som icke behöfva denna hjälp — lämna villigt ifrån sig sitt sista tillfälle af moderligt inflytande. Häremot vore nu intet att anmärka, därest den massuppfostran, som kan meddelas i offentliga skolor, vore till sina verkningar jämgod med hemuppfostran, men så är icke händelsen. Det är min djupa öfvertygelse, att större delen af den 'ungdomens förvildning', hvaröfver i vår tid så ofta klagas, har sin rot i den brist på pietet, som af denna offentliga uppfostran, där en konventionell disciplin skall ersätta den naturliga föräldravörnaden, måste blifva en gifven följd».

I öfrigt har blott en folkskoleinspektör, nämligen inom ett af rikets

nordligaste inspektionsområden, yttrat sig mot, att staten för närvarande skulle inskrida i förevarande fall, samt hemställt, att Riksdagens ifrågasvarande framställning måtte få hvila i afvaktn på gynnsammare förhållanden för den däri uttalade tankens förverkligande. Men detta har ej skett af principiella skäl. Fastmer erkännes af honom uttryckligen, att meningarna näppeligen torde vara delade rörande behöfligheten af den ifrågasatta undervisningen i huslig ekonomi, och han medgifver, att denna undervisning kan i folkhögskolan och möjligen i fortsättnings-skolan anses vara till verkligt gagn. De skäl, på hvilka han grundar sin hemställan, äro hufvudsakligen, att hinder för anordnande af skolkök skulle uppstå på grund af lokala förhållanden, såsom de glest befolkade platserna och de dåliga kommunikationerna inom inspektionsområdet, att det vore ovisst, huruvida den kvinnliga ungdomen i folkskolorna inom finnbygden skulle kunna anses äga nödiga förutsättningar för att tillgodogöra sig ifrågasvarande undervisning, samt, framför allt, att med inrättandet af skolkök vore förbundna så dryga kostnader, att kommunerna i dessa trakter endast i mycket ringa grad vore i tillfälle att bidra.

Vissa betänkligheter mot beviljande af statsbidrag för ändamålet hafva äfven uttalats af Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande i Södermanlands län. Jämte det Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande omnämner, hurusom anslag till skolkök inom länet lämnats af en sparbank äfvensom af vederbörande hushållningssällskap, förklarar sig Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande anse, att det närmast är en kommunernas angelägenhet att verka för undervisning i huslig ekonomi åt den uppväxande ungdomen, och uttalar Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande tvifvelsmål, huruvida, innan tillförlitlig kännedom vunnits om resultatet af redan ordnad undervisning i huslig ekonomi äfvensom angående utbredningen och varaktigheten af särskildt den på landsbygden bosatta kroppsarbetande befolkningens intresse för saken, staten bör härvidlag lämna understöd.

De invändningar eller tvifvelsmål, hvilka i öfrigt uttalats i de inkomna utlåtandena, afse icke frågan, huruvida staten bör i skolköks-saken träda hjälpare emellan, utan äsyfta dels den omfattning, hvari detta lämpligen bör ske, och dels de villkor, som böra uppställas för statsbidragets beviljande.

Till hvilka anstalter bör statsbidrag utgå? Hvad först angår frågan, till hvilka anstalter statsbidrag för ändamålet bör utgå, hafva i ganska många af de inkomna yttrandena uttalats vissa betänkligheter mot anordnande af undervisning i huslig

ekonomi på det egentliga folkskolestadiet. Sålunda framhålles af somliga svårigheten att öfverhufvud å undervisningsplanen inordna ett nytt ämne, i all synnerhet ett af så pass tidskräfvande art som huslig ekonomi. Särskildt har anmärkts, att i kommuner, som hafva folkskoleundervisningen anordnad med s. k. hvarannandagsläsning, plats för skolköksundervisning icke skulle kunna å schemat inrymmas, hvilket äfven af kostnadsskäl blefve för dem omöjligt.

Många hafva ansett mindre lämpligt att vid folkskolor, där gossar och flickor undervisas samtidigt, införa kurser, i hvilka blott de kvinnliga lärjungarna deltaga, hvarjämte uttalats tvifvelsmål, huruvida flickor vid så unga år som de, hvilka bevista den egentliga folkskolan, skulle kunna hafva verklig nytta af ifrågavarande undervisning. En folkskoleinspektör, tillhörande Skara stift, har t. ex. uttalat sig på följande sätt: »Att inrätta skolkök för flickor i den egentliga folkskolan synes mig icke vara lämpligt. Sådant skulle utan tvifvel verka synnerligt störande på undervisningen i folkskolans obligatoriska ämnen, särdeles i folkskolorna på landet, där nästan öfverallt gossar och flickor undervisas tillsammans. Hvarmed skulle gossarna sysselsättas under den tid, som flickorna tillbragte i skolköket? Skulle de fortsätta i lärokursens inhämtande, kunde ju vid flickornas återkomst någon samundervisning icke vidare äga rum. Då skolköksundervisningen kräver sin särskilda lärarinna, måste denna undervisning nämligen pågå på landet, där blott en skolköskurs årligen kan komma till stånd, under en sammanhängande tid. Skolköken måste enligt min mening söka sina elever ofvanför den egentliga folkskolan, i hvilken flickorna väl icke heller äga den mognad, som en dylik undervisning förutsätter, om den skall kunna med verklig framgång bedrivas. Mig synes därför, som om blott en afslutad folkskolekurs beredde åt flickorna det nödvändiga underlaget för en framgångsrik undervisning i huslig ekonomi».

Hufvudsakligen på nu omförmälda skäl hafva åtskilliga af dem, som hörts i ärendet, ansett, att ifrågavarande undervisning icke lämpligen bör förekomma för andra folkskoleelever än dem, som redan afslutat kursen i den egentliga folkskolan. En folkskoleinspektör inom Skara stift anser till och med, att denna undervisning skulle vara till föga eller, snart sagdt, intet gagn för flickor under sexton år. Några finna det lämpligast, att undervisningen förläggas till fortsättningsskolan.

Å andra sidan hafva en betydande del af dem, som yttrat sig i frågan, ansett undervisning i huslig ekonomi kunna med nytta och framgång meddelas på den egentliga folkskolans stadium, nämligen i folkskolans fjärde årsklass eller till och med i den tredje. Beträffande

landsbygdens folkskolor har härvid från flera håll föreslagits, att skol-
körskurserna skulle, helt eller delvis, förläggas till ferierna.

Många, däribland Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande i Öster-
götlands och Örebro län, hafva hemställt, att äfven åt flickor, som läm-
nat skolan, skulle beredas tillfälle att deltaga i skolköksundervisning; på
vissa håll har detta till och med betraktats såsom en hufvudsak.

Mot införande eller understödjande af undervisning i huslig eko-
nomi i de högre folkskolorna har ingen invändning gjorts. Särskildt har
framhållits, att, då åt dessa skolor är medgifven större frihet i afseende å
läsämnen och lärotimmar i hvarje vecka, större lätthet där förefinnes
att inordna denna undervisning i läsordningen, äfvensom att flickorna i
dessa skolor äro på ett sådant ålderstadium, att de äga förutsättningar
att tillägna sig samma undervisning.

Detsamma har äfven framhållits beträffande folkhögskolorna, hvadan
undervisning i huslig ekonomi i dessa i allmänhet ansetts böra be-
främjas. En folkskoleinspektör inom Strängnäs stift har framhållit, att
genom dylik undervisnings införande vid folkhögskolorna särskildt små-
skollärarinnor beredes tillfälle att på billigt sätt förvärfva sig så mycken
utbildning i ämnet, att de kunde anses kompetenta att sedermera
själfva undervisa däruti. Dock hafva från ett par håll uttalats vissa be-
tänkligheter. Så yttrar Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande i Söder-
manlands län, att för ungdomen vid de kvinnliga folkhögskolorna ifråga-
varande slags undervisning syntes mindre behöflig än för flickor ur ar-
betar- och obemedlade hem vid högre folkskolor och i folkskolornas
högre klasser, särskildt å sådana orter, vare sig städer eller landsbygd,
där industriell verksamhet i större omfattning bedrifves. En folkskole-
inspektör inom Göteborgs stift anser, att folkhögskolorna, som lyda un-
der särskilda styrelser, böra för den mer omfattande undervisning,
hvilken där bör kunna bringas till stånd, äga tillfälle att genom under-
dåniga ansökningar i hvarje särskildt fall underställa äfven denna gren
af sin verksamhet Eders Kungl. Maj:ts nädiga pröfning i och för det
ökade bidrag af statsmedel, som härför kan finnas erforderligt, allden-
stund dessa skolor äro få till antal samt närmast jämförliga med de
högre flickskolor och samskolor, hvilka åtnjuta sådant understöd.

Bland dem, som yttrat sig i frågan, hafva några ansett skolkök tills
vidare icke kunna eller böra inrättas annorstädes än i städerna och
inom större industriidkande samhällen å landsbygden, där undervisning i
huslig ekonomi vore i högre grad af behovet påkallad än i allmänhet
på landet. Andra hafva varmt förordat understödandet af ifrågavarande

undervisning jämväl på landsbygden, särskildt i flyttande skolkök, och hafva därvid flera påpekat önskvärdheten däraf, att statsunderstöd för ifrågavarande ändamål må kunna beviljas äfven åt skolor, som äro fristående och således ej stå i samband med folkundervisningsanstalter, såsom hushållsskolor och dylika. Beträffande flyttande skolkök har Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande i Skaraborgs län anført, att Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande visserligen icke ville bestrida, att med en sådan anordning en skicklig och af verkligt nit besjälad lärarinns verksamhet kunde medföra gagn, men dock vore mycket tveksam rörande ändamålsenligheten och nyttan af sådana undervisningsanstalter. Det låge nämligen i sakens natur, att hvarje för denna undervisning anställd lärarinna snart nog måste tröttna vid att föra ett kringflackande lif och därigenom förlora intresset för sin verksamhet. Uppenbart vore äfven, att, då den på hvarje ställe erforderliga undervisningslokalen icke behöfde användas längre än några få veckor hvarje år, det ej gärna kunde påräknas, att fullt ändamålsenliga sådana lokaler skulle i allmänhet tillhandahållas. En undervisningstid af allenast 6—8 veckor syntes dessutom vara alltför kort, om verkligt gagn af undervisningen åsyftades.

Kostnaderna för ett skolkök hafva uppgifvits olika. Ett skolköks första uppsättning har t. ex. af några beräknats uppgå till omkring 850 kronor. Det årliga kostnadsbeloppet har ansetts kunna uppgå till 1,000—1,400 kronor för fast skolkök, till 200—300 kronor för hvarje kurs i flyttande skolkök, i bägge fallen oberäknadt kostnaden för lokal och bränsle och med tillgodogörande af vinst, som kan uppstå genom försäljning af matportioner. En folkskoleinspektör i Visby stift har uppgifvit, att den årliga kostnaden för ett större välskött skolkök och undervisningen där antagligen uppginge till minst 2,700 kronor. Lärarinnans aflöning ställer sig naturligtvis olika på olika orter och växlar, enligt uppgift af öfverstyrelsen för Stockholms stads folkskolor, från 160 kronor till 1,500 kronor. I några af de större skolköken äro anställda biträdande lärariunor med något lägre aflöning. På de flesta ställen har lärarinnan utom kontant lön äfven fria middagar under arbetstiden, stundom full kost. Betydelsen häraf har framhållits af, bland andra, domkapitlet i Västerås.

*Kostnaderna
för anord-
nande af
skolkök.*

Beträffande den grund, efter hvilken statsbidrag till ifrågavarande undervisning bör utgå, hafva de mest skiftande meningar uttalats. Hvad först angår de särskilda ändamål, till hvilka statsunderstöd skulle få tagas i anspråk, hafva några af dem, som hörts i ärendet, ansett staten böra lämna bidrag äfven till skolkökens första uppsättning och utrust-

*Grunden för
statsbidragets
beräkning.*

ning med spisar och annan nödig materiell. Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande i Kalmar län tillstyrker exempelvis, att statsbidrag till första uppsättningen må utgå med två tredjedelar af kostnaderna härför med skyldighet för skoldistrikt, som erhållit sådant bidrag, att låta skolköket vara i verksamhet under minst fem år utan annat ytterligare understöd från statens sida än bidrag till lärarinnans aflöning med två tredjedelar af kostnaden härför. Äfven har föreslagits, att staten skulle bidraga med högst hälften af anläggningskostnaden, af en folkskoleinspektör med tre fjärdedelar af samma kostnad. Många hafva ansett, att ett maximibelopp borde uti ifrågavarande afseende fastställas, såsom 600, 800 eller 1,000 kronor, under det att många andra funnit statsunderstöd ej alls böra lämnas till skolköks första uppsättning.

Alla, som öfver hufvud tillstyrka statsbidrags beviljande, äro därutinnan ense, att bidraget i främsta rummet bör användas till lärarinnans aflöning. Några, såsom öfverstyrelsen för Stockholms stads folkskolor samt Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande i Östergötlands och Kalmar län äfvensom vissa folkskoleinspektörer, anse, att statsbidrag ej bör få användas till andra löpande utgifter än lärarinnans aflöning.

Enligt fleras åsikt bör dock staten bidraga jämväl till öfriga löpande utgifter för skolköken, såsom till mat och diverse materiel.

I allmänhet har uttalats den meningen, att staten icke bör bidraga till bestridande af kostnader för lokal och bränsle, hvilka ansetts böra drabba vederbörande kommuner.

Vidkommande beräkningen af statsbidraget till aflöning af lärarinna och till andra löpande utgifter, äro de uttalade åsikterna mycket växlande. En folkskoleinspektör i Göteborgs stift, hvilkens utlåtande Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande i Göteborgs och Bohus län åberopat såsom eget yttrande i ärendet, har anmärkt, att såsom grund för de särskilda bidragens bestämmande icke lämpligen torde kunna följas den för lönetillskott till aflöning af lärare vid folkskolor nu i lag bestämda, emedan aflöningen i de båda fallen icke stode i liknande förhållande till totalkostnaden. Statsbidraget borde snarare bestämmas efter samma grunder, som vore gällande i afseende å fortsättningsskola, med hvilken undervisningen i huslig ekonomi dessutom närmast vore att jämföra.

Många anse, att statsbidrag bör utgå endast under villkor, att anslag lämnas äfven af kommun eller enskilda, samt att dess belopp bör ställas i visst förhållande till det anslag, som skolköket sålunda i öfrigt åtnjuter, och utgå med viss del, t. ex. två tredjedelar eller hälften, af hela kostnaden för löpande utgifter. Öfverstyrelsen för Stockholms stads folkskolor förmenar det ej vara möjligt att på ifrågavarande område fastställa någon

viss proportion mellan statsbidraget och de kommunala omkostnaderna. Det lär i alla händelser — säger öfverstyrelsen — icke lida något tvifvel, att vederbörande kommun nödgas för ändamålet underkasta sig omkostnader minst lika stora som det af öfverstyrelsen ifrågasatta statsbidraget, 5 kronor för dag under den tid, undervisningen i huslig ekonomi pågår. Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande i Uppsala och Östergötlands län samt ett par folkskoleinspektörer anse staten böra bekosta lärarinnans hela kontanta aflöning. Domkapitlet i Skara anser, att statsbidrag bör kunna undantagsvis, efter Eders Kungl. Maj:ts bepröfvande i hvarje särskildt fall, lämnas jämväl, där vederbörande kommun på grund af fattigdom ej beviljat något anslag för ändamålet.

För beräkning af bidraget till de löpande utgifterna, särskildt till lärarinnans aflöning, hafva många olika metoder föreslagits. Åskilliga hemställa, att nämnda aflöning skall utgå för fast anställd lärarinna vid fast skolkök med visst belopp för helt arbetsår, t. ex. 600, 700 eller 750 kronor för en undervisningstid af åtta månader, samt att staten skall antingen betala hela lönen, eventuellt jämte ålderstillägg, eller ock bidraga med viss bråkdel, exempelvis två tredjedelar, af den kontanta aflöningen. För annan lärarinna vid fast skolkök äfvensom för lärarinna vid flyttande skolkök borde, enligt denna mening, utgå visst belopp för hvar kurs, omfattande minst t. ex. 180 timmar under fem eller sex veckor.

En folkskoleinspektör i Lunds stift har föreslagit, att till aflöning af skolköklärarinna, som har full tjänstgöring, statsbidrag skall utgå efter enahanda grunder, som gälla beträffande småskollärlarinnor, samt att för aflöning af skolköklärarinna, som har sex veckors tjänstgöring, statsbidraget må utgöra 80 kronor, d. v. s. två tredjedelar af en aflöning å 20 kronor för vecka eller 120 kronor för kurs.

Af ett par folkskoleinspektörer i Uppsala stift har påpekats, att aflöningen bör vara olika, allteftersom undervisningen skötes af en tjänstgörande folkskollärarinna, som härför vunnit nödig kompetens, i hvilket fall den enligt deras förslag skulle utgå med 200 kronor årligen, därest undervisningen påginge en dag i veckan under åtta månader och med tvåårig kurs för hvarje lärjunge, eller om undervisningen skötes af en särskild lärarinna hela året om i samma skola, då aflöningen borde, under villkor att undervisningen påginge fem dagar i veckan med skilda afdelningar och med tvåårig kurs för hvarje lärjunge, utgöra 800 kronor jämte rätt till husrum och vedbrand eller 200 kronor i ersättning för dessa naturaförmåner, eller ock slutligen om undervisningen meddelas

af särskild lärarinna vid flyttande skolkök, då lärarinnan borde för hvarje skolkökskurs med minst åtta veckors undervisning på hvarje plats åtnjuta ett arvode af 250 kronor jämte ersättning för resekostnad, husrum och vedbrand. Liknande förslag hafva framlagts af Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande i Västernorrlands län och domkapitlet i Härnösand jämlikt framställning af en folkskoleinspektör inom Härnösands stift.

Åtskilliga andra hafva hemställt, att aflöningen till lärarinnan eller statsbidraget skall utgå med visst belopp för hvarje kurs å exempelvis sex veckor eller trettio dagar o. s. v. med viss daglig undervisningstid. En folkskoleinspektör har ansett aflöningen böra utgå med 150 kronor för hvarje kurs, omfattande sex veckor, hvilket efter beräkning af fem kurser årligen i fast skolkök eller kurser med flyttande skolkök på fem platser skulle utgöra sammanlagdt 750 kronor om året. Statsbidraget skulle då utgöra 100 kronor för hvarje kurs. Detta belopp har föreslagits jämväl af Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande i Älfsborgs län och domkapitlet i Västerås. En annan folkskoleinspektör likasom öfverståthållarämbetet har ansett en undervisningskurs å tjugufem arbetsdagar vara till fyllest, under det att flera, som yttrat sig härom, funnit såsom minimum böra fastställas en kurs på trettio dagar, antingen fördelade med en dag i veckan eller sammanförda under t. ex. sex veckor med fem dagar i veckan.

Flera hafva föreslagit, att statsbidraget skall utgå med visst belopp för hvarje skola, där undervisning i huslig ekonomi under året pågått en viss minimitid. Denna har ansetts böra vara än tre månader, än två månader och enligt en folkskoleinspektör ej mer än fyra veckor.

Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande i Östergötlands län hemställer, i likhet med en folkskoleinspektör i Linköpings stift, att lärarinnans kontanta minimilön bestämmes till visst belopp för kalendermånad, lägre eller höger allteftersom hon har en eller flera grupper af flickor att undervisa, och att statsbidraget till sådan lön må kunna utgå för kortare eller längre tid af ett kalenderår, dock minst den tid, som anses erforderlig för en någorlunda grundlig kurs, eller två kalendermånader med vissa timmars daglig undervisning. En folkskoleinspektör i Lunds stift, som jämväl anser, att lärarinnans aflöning bör beräknas efter månad, föreslår den månatliga aflöningen till en åttondel af småskollärarynnas årliga aflöning.

Öfverstyrelsen för Stockholms stads folkskolor har, med hänsyn därtill, att såväl undervisningstiden som antalet deltagare är och måste komma att blifva mycket varierande, ansett det icke vara lämpligt eller

ens möjligt att bestämma statsbidragets storlek till något visst belopp för undervisningskurs, utan förmenat det vara lämpligast att fastställa detsamma till visst belopp för dag under den tid, undervisningen pågår; och föreslås i sådant afseende 5 kronor, dock med den begränsning att till samma lärarinna icke må utgå högre belopp än det lönetillskott, som från staten utgår till vid folkskola anställd ordinarie lärare, och att vid skola, där mer än en lärarinna i huslig ekonomi är anställd, det årliga statsbidraget må utgöra högst 1,000 kronor. Samma förslag innehålles i öfverståthållarämbetets yttrande. Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande i Örebro län uttalar liknande åsikt beträffande sättet för beräkning af lärarinnans aflöning, dock att en aflöning per dag af 4 kronor i städerna och 3 kronor på landet anses tillräcklig, därest icke för lärarinnan skulle stadgas särskild genom examen styrkt kompetens, i hvilken händelse aflöningen finge beräknas något högre, i hvarje fall med lämplig begränsning af statsbidraget för år.

Andra, såsom Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande i Jönköpings län, hafva tillstyrkt, att statsbidragets belopp skall ställas i ett visst förhållande till antalet elever, så att statsbidrag må utgå med högst 15 kronor för hvarje elev, som erhållit trettiofyra dagars undervisning, dock icke utöfver 1,000 kronor årligen till hvarje skola. En folkskoleinspektör i Växjö stift, som föreslår, att statsbidraget skall utgå med 600 kronor för skolkök, som är i verksamhet åtta månader med minst sex elever hvarje arbetsdag, har hemställt, att statsbidraget skall höjas med 100 kronor för hvarje ytterligare elev intill tio, samt att vid detta eller större antal elever bidraget skall utgöra 1,000 kronor.

Såsom redan antydts, hafva många, i synnerhet de, hvilka i likhet med öfverstyrelsen för Stockholms stads folkskolor haft sin uppmärksamhet riktad främst på de fasta skolköken, ansett, att ett maximibelopp bör fastställas för det årliga statsunderstödet till hvarje skolkök. Detta maximibelopp har af de flesta blifvit, liksom i motionen, föreslaget till 1,000 kronor. Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande i Blekinge län vill hafva det satt till 1,500 kronor.

Beträffande det behöfliga anslaget har en stor mängd af dem, som hörts i ärendet, framhållit vikten däraf, att, om statsbidraget skall för befordrande af undervisningen i huslig ekonomi erhålla någon verklig betydelse, dess belopp icke får sättas för lågt. Särskildt hafva Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande i de nordliga länen äfvensom domkapitlen i Härnösand och Luleå betonat, att i landets nordligare trakter, där kommunerna ändock äro så betungade af utgifter för sitt folkskoleväsen, att någon benägenhet att därutöfver göra nya, mer betydande upp-

offringar härför icke gärna kunde vara att förvänta, statens kraftiga ingripande vore särskildt af nöden och helst borde afse betäckande af samtliga kostnader för denna undervisning. Äfven Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande i Södermanlands län, som, på sätt förut är nämndt, ställer sig i viss mån betänksam beträffande ifrågavarande förslag i dess helhet, erkänner på samma gång, att, därest statsunderstöd skulle anses redan nu böra för ändamålet föreslås och Eders Kungl. Maj:t skulle af det tilläfvarens anvisade anslaget efter eget bepröfvande utdela sådant understöd till dem, som funnes vara mest i behof därpå, det i motionen föreslagna beloppet, 50,000 kronor, komme att visa sig ganska lågt, och att om, liksom i fråga om statsbidrag för undervisning i slöjd, hvarje skoldistrikt, inom hvilket undervisning i huslig ekonomi anordnades i folkskola eller högre folkskola, skulle för hvarje sådan skola under vissa villkor vara berättigadt till understöd af statsmedel, det i motionen angifna beloppet säkerligen komme att behöfva mångdubblas för att lämna möjlighet till mer afsevärda bidrag åt de särskilda kommunerna.

I flera af de afgifna yttrandena har framhållits, att, äfven om staten kommer att lämna understöd för ifrågavarande undervisning, det med hänsyn till de dryga kostnader, som ändock komme att hvila å kommunerna, vore i hög grad önskvärdt att, såsom redan nu inom flera län vore fallet, landstingen eller hushållningssällskapen ville på ett eller annat sätt understödja saken, särskildt vid första uppsättningen af skolkök.

Särskilda villkor för erhållande af statsbidrag.

De flesta af dem, som blifvit hörda i ärendet, hafva föreslagit vissa villkor för åtnjutande af rätt till statsbidrag för uppehållande af undervisning i huslig ekonomi.

En folkskoleinspektör i Uppsala stift har framhållit, att dessa villkor böra formuleras i så allmänna ordalag, att undervisningen kan anordnas efter de olika lokala förhållandena.

Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande i Västerbottens län finner det tillfyllest, om vederbörande skolråd med bevis från folkskoleinspektör styrker, att ett fullt ändamålsenligt skolkök inrättats, och om för erhållande af statsbidrag för undervisningens uppehållande tillämpas ungefär samma bestämmelser, som gälla för statsbidrag till slöjdundervisningen.

I fråga om *lärarinnans kompetens* hafva många föreslagit, att hon skulle hafva genomgått kurs vid någon af staten understödd anstalt för utbildande af lärarinnor i ämnet. Åtskilliga hafva härtill lagt, att hon borde vid anställd examen hafva erhållit betyg om minst godkänd prak-

tisk och teoretisk skicklighet. Andra hafva ansett tillräckligt, att lärarinnan i folkskollärarynneexamen erhållit betyg om godkända insikter i ämnet huslig ekonomi, eller att hon, efter aflagd folkskollärarynneexamen, genomgått privat anstalt för utbildning af lärarinnor i samma ämne. Ännu andra hafva funnit än mindre kompetensfordringar tillräckliga, exempelvis Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande i Östergötlands län, som ansett småskollärarynnekompetens jämte genomgången särskild kurs i huslig ekonomi vara till fyllest. Öfverstyrelsen för Stockholms stads folkskolor uttalar, att man för de större skolköken borde kunna förutsätta, att lärarinnan skulle hafva genomgått en kurs vid någon af de anstalter, som åtnjöte statsunderstöd för utbildande af lärarinnor i huslig ekonomi, och vid anställd examen erhållit intyg om godkänd skicklighet, men att åter vid sådana skolkök, där undervisning i ämnet meddelades endast en eller annan dag i veckan eller under några veckor om året, en så sträng bestämmelse helt visst skulle verka hämmande och hindrande, hvarför man här torde få nöja sig med intyg af vederbörande skolråd, skolstyrelse eller folkskoleinspektör, att undervisningen bedrifvits på ett tillfredsställande sätt. Öfverståhållarämbetet har ansett, att tills vidare inga kompetensvillkor för lärarinna i huslig ekonomi borde uppställas. Två folkskoleinspektörer i Uppsala stift hafva däremot kraftigt framhållit vikten däraf, att lärarinnorna hade nödig kompetens, för att icke hela saken redan i dess begynnelse skulle blifva förfuskad genom skolkökens anförtroende åt mer eller mindre skickliga köksor såsom lärarinnor.

Angående beskaffenheten af *de yttre anordningarna för skolköken* hafva åtskilliga uttalat sig och därvid i allmänhet förordat, att såsom villkor för statsbidrags åtnjutande skulle fordras, att skolköket vore försedt med nödig och lämplig materiell samt förfogade öfver tillräckligt utrymme. En och annan synes dock hafva funnit detta villkor mindre viktigt. En folkskoleinspektör från Visby stift har till och med ansett skolkök till en början, innan saken nått större utveckling, kunna anordnas i lärarinnans bostad.

Rörande *undervisningens förläggande till olika tider af året* hafva åtskilliga uttalanden gjorts, särskildt hvad angår skolköken på landsbygden. På sätt förut är nämndt, har sålunda framhållits, att denna undervisning skulle kunna förläggas äfven till ferierna.

De olika förslag, som framställts rörande *den utsträckning, hvarje undervisningskurs minst bör erhålla*, för att statsbidrag till densamma må utgå, har jag redan omnämnt vid redogörelse för hvad de afgifna yttrandena innehålla angående grunden för statsbidragets beräkning.

Den *dagliga undervisningstiden* i skolköket har af många ansetts böra fastställas till ett visst minimum, för att statsbidrag må kunna erhållas. I sådant afseende har ofta föreslagits fyra timmar. Ett par folkskoleinspektörer hafva hemställt, att någon sådan minimitid tills vidare, intill dess större erfarenhet vunnits, icke måtte fastslås.

Angående den lämpligaste *åldern för de flickor, som skola undervisas* i skolköken, har, såsom förut är vidrördt, ganska stor skiljaktighet rådt. Den minimiålder, som i allmänhet ansetts böra bestämmas såsom förutsättning för statsbidrags erhållande, har af några föreslagits till tolf år. Det oftast förekommande förslaget i detta afseende är, att ifrågavarande undervisning ej skulle meddelas åt yngre flickor än sådana, som tillhöra folkskolans fjärde årsklass, d. v. s. uppnått en ålder af omkring 13—14 år. En folkskoleinspektör inom Skara stift föreslår så hög minimiålder som sexton år. Domkapitlet i Växjö anser skolköksundervisningen böra infalla ungefär samtidigt med konfirmationsundervisningen. Såsom maximiålder för elev i skolköskurs har föreslagits af Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande i Gottlands län sjutton år, af domkapitlet i Luleå aderton år samt af domkapitlet i Västerås m. fl. tjugu år. En folkskoleinspektör har ansett, att ingen maximigräns bör sättas.

Att *antalet elever i hvarje kurs* icke bör få öfverstiga ett visst maximum har blifvit från flera håll påpekadt. Såsom det normala antalet elever i hvar kurs har i allmänhet angifvits 10—12; såsom minimiantal har af många föreslagits sex, af andra 10—12. Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande i Västmanlands län anser minimiantalet böra sättas till femton, men föreslår, att, där antalet deltagande flickor är stort, undervisningen bör kunna meddelas i afdelningar med minst tjugu i hvarje afdelning. Såsom maximiantal elever per kurs har i allmänhet föreslagits femton eller sexton, men äfven lägre antal. Två folkskoleinspektörer, tillhörande Uppsala stift, hvilka ansett, att antalet flickor, som samtidigt undervisades af en lärarinna, borde vara minst åtta, högst sexton, anföra följande: »Bestämmandet af dessa tal har sin särskilda grund däri att de grupper eller s. k. 'familjer', af hvilka hvarje afdelning af samtidigt undervisade flickor skall bestå, böra utgöras af fyra eller fem lärjungar; och böra två eller tre, någon gång fyra sådana 'familjer' kunna samtidigt undervisas af samma lärarinna. Allt eftersom 'familjerna' äro två, tre eller fyra, skall skolköket bestå af dubbel, trefaldig eller fyrfaldig uppsättning af spisar, bord, skåp, diskbänkar, kokkärl och serviser m. m.»

Flera folkskoleinspektörer anse, att såsom villkor för erhållande af statsbidrag ej bör stadgas något minimiantal af elever, och en af dessa folkskoleinspektörer, hvilken föreslagit statsbidrags utgående med visst

belopp för kurs, framhåller därvid, att skoldistriktets egna utgifter för skolköket torde vara tillräcklig garanti för, att ej rätten till statsbidrag missbrukas genom elevernas uppdelande i för små grupper.

Angående *olämpligheten af att vid skolköken mottaga matgäster* i större omfång uttalar sig en folkskoleinspektör, tillhörande Lunds stift, på följande sätt: »Att med skolköken sammanbinda gratis- eller billighetsbespisning för vare sig skolbarn eller lärarinnor, skolbarnen till obestämmt antal för olika dagar, hvarom föreståndarinnan får kännedom först om morgonen, när hon skall genomgå receptet för redan dagen förut beslutade rätter, anser jag högst olämpligt, och göromålen varda lätt öfveransträngande för både lärarinna och barn, som hafva svårt för att handtera de stora kökskärl, som behöfva användas för anrättande af måltider åt stundom öfver ett hundratal spisgäster, samt därpå följande diskning och rengöring af både kök och matsal. Så lång tid tages härför i anspråk, att skolkökselever svårigen medhinna att deltaga i eftermiddagens undervisning i den skolklass de tillhöra». Å andra sidan har af en folkskoleinspektör inom Linköpings stift erinrats, hurusom genom inrättande af skolkök på landsbygden, åtminstone där fasta sådana kunde komma till stånd, utsikter öppnades för lösningen af frågan, huru tillfälle kunde beredas långväga och i synnerhet fattiga barn att under skoldagen få en ordentlig måltid af lagad mat och slippa att uteslutande lefva på matsäck. Äfven från en folkskoleinspektör från Luleå stift föreligger ett liknande uttalande.

Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande i Skaraborgs län påpekar, att undervisningen bör meddelas *kostnadsfritt*. Att eleverna i skolköket böra, åtminstone på landsbygden, utan ersättning erhålla spisning af den mat de tillaga framhålles af en folkskoleinspektör; en annan erinrar, att, därest någon afgift upptages af skolkökseleverna, denna bör sättas tämligen låg, högst till 5 kronor, och ej affordras fattiga lärjungar.

De flesta, som hörts i ärendet, hafva framhållit nödvändigheten af att undervisningen i skolköken skötes på ett af vederbörande folkskoleinspektör, skolråd eller skolstyrelse godkänt sätt; och har i sådant afseende i allmänhet påyrkats, att undervisningen i huslig ekonomi skall vara ordnad så, att öfriga skolämnena icke eftersättas. För utbekommande af statsbidrag skulle intyg härom alltså fordras. Några, såsom t. ex. Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande i Skaraborgs län, hafva framhållit behöfligheten eller önskvärdheten däraf, att särskilda inspektriser blefve af Eders Kungl. Maj:t eller af vederbörande landsting anställda för öfvande af kontroll öfver skolkökens lämpliga anordning.

Angående *sättet för utanordning och utbetalning af statsbidraget* har

öfverståhållarämbetet hemställt, att härför skulle gälla samma regler som i fråga om statsbidrag till undervisning i slöjd, d. v. s. att anslagen skulle utbetalas i Stockholm af statskontoret och i öfriga delar af riket af Eders Kungl. Maj:ts befallningshafvande.

Departementschefens yttrande.

Frågans utveckling i Sverige.

Sedan jag sålunda redogjort för det viktigaste af de inkomna utlåtandenas innehåll, må, innan jag går att för egen del yttra mig i frågan, meddelas en framställning rörande hufvuddragen af skolköksfrågans utveckling i vårt land.

Tanken att genom särskild undervisning rörande de i ett hem förekommande hushållsgöromålen meddela kvinnliga lärjungar insikt och praktisk färdighet i sådana sysslor fick redan för omkring fyrtio år sedan insteg i Sverige genom inrättande af de första så kallade hushållsskolorna. Med undervisningen i dessa skolor åsyftades dock ej utbildning af flickor i skolåldern. För inträde i dem uppställdes nämligen i regel såsom villkor att hafva afslutat den obligatoriska skolgången. Ett af de viktigaste syftemålen för dessa skolors verksamhet var dessutom att utbilda dugliga tjänarinnor, och undervisningen var också härefter afpassad. Om de sålunda med afseende på både ändamål och organisation skilde sig från skolköken, kunna de dock så till vida sägas hafva gifvit upphovet till dessa, att frågan om undervisning i huslig ekonomi genom deras framträdande kom att blifva föremål för en liflig diskussion, särskildt inom hufvudstadens för skolfrågor och speciellt för den kvinnliga undervisningen intresserade kretsar. Vid flickskolemötet år 1886 framkastades sålunda af en inledare frågan om skolundervisning i »hushållslära»; och kort därefter blef i en facktidskrift frågan om betydelsen af skolundervisning i ämnet föremål för en sakrik utredning. Förslaget mötte visserligen i början ganska starkt motstånd. Det dröjde dock icke länge, innan den framkastade tanken omsattes i praktiska resultat. Redan på hösten 1889 var det första skolköket i gång — i Storkyrkoförsamlingen i Stockholm — med undervisning i matlagning för de äldre flickorna i församlingens folkskola. Ett biändamål med denna matlagningskurs var härvid att få på billigt sätt tillredd den mat, som i skolan användes till fattiga skolbarns bespisning. Exemplet följdes snart i andra skolor i hufvudstaden. Så inrättades skolkök redan nästpåföljande år i Hedvig Eleonora och Maria församlingar, år 1891 i Klara församling och senare äfven i Katarina, Adolf Fredriks och Kungsholms församlingar. Sedermera hafva hufvudstadens kommunala myndigheter på förslag af

folkskoleöfverstyrelsen är efter år beviljat anslag till aflönande af lärarinnor och andra löpande utgifter för undervisning i huslig ekonomi vid Stockholms folkskolor. Under år 1904 utbetalade Stockholms stad för sådant ändamål 19,330 kronor 71 öre.

Jämväl i Göteborg, där hushållsskola redan länge varit i verksamhet, väcktes, kort efter det skolköken i Stockholm tagit sin början, förslag om anordnande af matlagningskurser för folkskolebarn samt om anslag härtill. Det första skolköket i Göteborg, hvilket igångsattes med anlitande af donation utaf enskild person, afslöt på sommaren 1891 sin första kurs, i hvilken deltagit sexton flickor. Redan år 1893 hade undervisningen utvidgats till åtta kurser med tillhoppa etthundrafem lärjungar. Enligt af vederbörande folkskoleinspektör lämnade uppgifter funnos i slutet af år 1904 inom Göteborgs skoldistrikt tre fasta skolkök, af hvilka två arbetade med dubbla afdelningar och hvilka sålunda tillsammans motsvarade fem fasta skolkök med enkla afdelningar. Fasta skolkök funnos vidare vid samma tid i Fässbergs och Partillede angränsande skoldistrikt.

I Malmö började år 1892 hushålls- och matlagningskolan sin verksamhet med tjugufyra lärjungar och har sedan dess utvecklats betydligt. Likaså följdes i ett flertal större och mindre städer det gifna exemplet; så i Sundsvall, Hälsingborg, Lund, Norrköping, Landskrona, Växjö, Hedemora, Uddevalla m. fl. Jämväl i Lysekil samt vid Skutskar hafva skolkök varit inrättade, men hafva på grund af bristande tillslutning måst nedläggas. Äfven må nämnas, att vid Uppsala enskilda läroverks fackskola för utbildning af lärarinnor i huslig ekonomi, hvilken började sin verksamhet vårterminen 1895, en särskild teoretisk och praktisk matlagningskurs för folkskolans lärjungar årligen anordnats. I denna undervisades under höstterminen 1905 etthundrafem lärjungar.

I den mån fackutbildade lärarinnor i huslig ekonomi till allt större antal blefvo tillgängliga genom de härför inrättade och efter hand medelst anslag af statsmedel understödda anstalterna, nämligen vid nyssnämnda fackskola i Uppsala, vid högre lärarinneseminariet och Ateneum för flickor i Stockholm samt vid Göteborgs skolkök, där från år 1893 lärarinneelever till visst begränsadt antal mottagits, vann ock skolkökssaken allt större anslutning; och i 1897 års folkskolestadga blef, på sätt jag längre fram kommer att närmare omförmäla, ämnet huslig ekonomi uttryckligen angifvet såsom ett folkskolans läroämne, hvilket ytterligare framhölls i den år 1900 fastställda normalplanen för undervisningen i folkskolor och småskolor.

I slutet af 1890-talet hade emellertid tanken på en ny form af undervisningsanstalter för huslig ekonomi, nämligen så kallade flyttande

eller ambulatoriska skolkök, begynt arbeta sig fram. Denna tanke, hvilken kan sägas hafva blifvit från Amerika öfver England och Skottland öfverförd till de nordiska länderna, fick, sedan genom 1900 års normalplan officiellt erkännande lämnats åt skolköksidén, snart tillämpning i praktiken. På initiativ af förra lärarinnan vid Göteborgs skolkök Lotten Lagerstedt och med ekonomiskt understöd af enskild person börjades våren 1901 den första skolkökskursen på landsbygden, nämligen å Sollum i Hjartums socken i Bohuslän. Inom kort följde flera dylika kurser dels på ett par andra ställen i Bohuslän, dels å Bjarka-Säby i Östergötland och dels i Dalarne, hvarest på föranstaltande af Ateneum för flickor kurser vid flyttande skolkök på flera ställen anordnades. Snart började äfven hushållningssällskapen i skilda län, såsom Älfsborgs, Göteborgs och Bohus, Östergötlands, Kopparbergs, Värmlands, Hallands, Örebro, Södermanlands, äfvensom åtskilliga landsting, sparbanker och bolagsstyrelser att intressera sig för saken och kraftigt understödja densamma med penninganslag. En viktig insats i arbetet för de flyttande skolköken har äfven gjorts af svenska sällskapet för nykterhet och folkuppfostran», som anordnat dylika kurser dels i nordligaste Sverige, nämligen i Arvidsjaur, Arjeplog, Jockmock och Åsele med flera orter, dels ock flerstädes i mellersta och södra Sverige. Slutligen har äfven berörda fackskola i Uppsala anordnat flyttande skolkök i Hälsingland.

Vid ett flertal högre folkskolor och folkhögskolor har undervisning i huslig ekonomi likaledes blifvit införd; i slutet af år 1904 var sådan undervisning anordnad i ett tiotal folkhögskolor. Hela antalet skolkök i Sverige torde för närvarande uppgå till ett åttiotal.

Arbetsordning och undervisningsmetoder torde hafva i de olika skolköken af samma art varit ungefärligen enahanda. Undervisningen har varit dels teoretisk och dels praktisk. Den teoretiska, som pågått t. ex. en halftimme hvarje dag, har bestått i en lärokurs, omfattande vissa hufvudpunkter af den husliga ekonomien och särskildt afhandlande sammansättningen och näringsvärdet af de maträtter, som skolat under dagen tillredas. Enligt de tryckta redogörelserna från fackskolan i Uppsala omfattar t. ex. denna kurs: det hufvudsakligaste om spisen och dess vård samt om bränslat, grunddragen af näringsämnesläran, läran om våra viktigaste födoämnen med hänsyn till sammansättning, näringsvärde, lättsmälthet, pris och behandling i hushållet, om njutningsmedel och smakämnen samt deras betydelse, om valet af diet och dess beroende af ålder, sysselsättning och hälsotillstånd, om rengöring och dess hygieniska betydelse samt det viktigaste om åtgärderna vid plötsliga olycksfall, såsom skärsår och brännskador m. m. Såsom läroböcker vid den teoretiska

undervisningen torde ofta hafva användts »Kokbok för skolkök och enklare matlagning» af Lotten Lagerstedt samt »Hushållslärans första grunder» af Sofi Nilsson, hvilka arbeten båda utgått i flera upplagor.

Den praktiska delen af undervisningen har omfattat enklare matlagning — hvarvid såsom en viktig del däri ingått verkställande af beräkningar angående kostnaderna för hvarje måltid och för hvarje person — bakning, servering, diskning, rengöring och städning samt äfven på sina ställen syltning och saftberedning, bårtorkning, brygd af dricka, vidare förvaring af kött och fisk, grönsaker, bär och svamp m. m. samt tvätt, strykning, mangling och väfning. På ett eller annat ställe har med skolkökskurs äfven förenats trädgårdsskötsel eller hönsskötsel.

Ändamålet med undervisningen har angifvits såsom ej blott att gifva lärjungarna färdighet i de förekommande sysslorna utan äfven och framför allt att hos dem befordra flit, renlighet och ordentlighet samt sparsamhet och omtanke.

Undervisningen har i allmänhet ordnats på det sätt, att de flickor, som hört till samma kurs, och hvilkas antal växlat mellan åtta och tjugufyra, fördelats i arbetslag eller så kallade hushåll efter antalet spisar, med 3—8 elever i hvarje lag och med bestämd fördelning af sysslorna på de särskilda medlemmarna i hvarje lag. Turvis genomgås sålunda af hvarje elev samtliga olika göromål i skolköket.

Antalet arbetsdagar för hvarje elev torde hafva varit ganska växlande. I några kurser hafva eleverna undervisats sammanlagdt allenast fjorton dagar, medan i de flesta skolkök undervisningstiden för hvarje lärjunge torde hafva uppgått till 24—36 dagar eller ännu mer, särskildt där, såsom i Stockholm och Göteborg, det ej varit ovanligt, att lärjunge genomgått två kurser efter hvarandra.

I de större kommunerna pågår i allmänhet undervisningen i skolköken i det närmaste under hela skolåret, eller omkring 200—240 dagar. I dessa skolkök är undervisningen antingen ordnad så, att flickorna i grupper om 12—24 undervisas en dag i veckan med partiell eller fullständig befrielse från den öfriga skolundervisningen den dagen eller ock så, att dylika grupper i tur och ordning genomgå en sammanhängande kurs i skolköket under en tid af fem till sju veckor, under hvilken tid de icke deltaga i skolans öfriga undervisning. I mindre samhällen, t. ex. vid flyttande skolkök, synas sammanhängande kurser vara det vanliga. De inom Älfsborgs och Södermanlands län anordnade flyttande skolkökskurserna hafva t. ex. pågått sex veckor på hvarje station med undervisning sex dagar i veckan och sex till sju timmars daglig arbetstid. Vid högre folkskolor och folkskolor, där elevantalet likaledes icke är större, än att samtliga elever

kunna samtidigt undervisas i skolköket, torde sammanhängande kurser hafva meddelats på 40—60 dagar för hvarje kurs.

De flickor, som åtnjutit undervisning i de vid folkskolor anordnade skolköken, hafva i allmänhet tillhört folkskolans fjärde klass, d. v. s. varit ungefär i åldern 12—14 år, någon gång också tredje klassen. Ofta hafva dock äldre elever mottagits, äfven sådana, som redan slutat sin skolgång, ja, vid några skolkök sådana, som uppnått 17—25 års ålder. Erfarenheten har visat, att flickorna redan då de äro i den ålder, att de tillhöra folkskolans fjärde klass, ja till och med dess tredje klass, kunnat verkligt intresseras för skolköksundervisningen.

Vid några skolkök hafva, såsom jag förut nämnt, spisgäster mottagits. Dessa hafva antingen, såsom i hufvudstaden, utgjorts af fattiga skolbarn, ofta till ganska stort antal; på landsbygden hafva dessa spisgäster flerstädes varit vuxna arbetare, hvilka på detta sätt erhållit billig men närande föda. På vissa håll, såsom i Stockholm och Landskrona, hafva skolköken så till vida förknippats med välgörenhetsverksamhet eller fattigvård, att matportioner eller måltider lämnats utan ersättning till fattiga barn, på andra ställen har en billig afgift för spisningen upptagits såsom bidrag till skolkökets uppehållande. Af lärjungarna själfva har i flera fall fordrats en bestämd låg afgift för deltagande i kursen, t. ex. 5 kronor af hvarje elev, hvilken afgift på vissa håll uppgifves hafva varit tillräcklig för att bekosta lärjungens frukost- och middagsmåltider under hela kurstiden. I lärarinnans aflöning har å vissa orter ingått fri spisning åtminstone vissa dagar i veckan. Medelpriset för middagsmåltid har naturligtvis varit olika i olika delar af landet. Den uppgifves hafva uppgått till belopp, växlande mellan 10 och 21 öre, någon gång ännu mindre. Lägst torde denna kostnad hafva varit å sådana skolkök, där ett större antal matportioner samtidigt tillagats, d. v. s. i regel i de större städerna, där spisgäster i större antal mottagits.

*Skolköks-
saken
i utlandet.*

På åtskilliga ställen i utlandet har undervisning i huslig ekonomi i folkskolorna redan länge varit införd. I korthet må härom nämnas, att i Frankrike sådan undervisning allt sedan år 1882 varit obligatorisk i folkskolorna, samt att i England sedan midten af 1870-talet skolkök varit anordnade i folkskolorna i London och möjligen några andra städer. Äfven i de skotska folkskolorna har undervisning i huslig ekonomi länge varit obligatorisk. Numera förekommer dylik undervisning äfven i flera andra europeiska länder, såsom i Tyskland — Baden, Cassel —, Belgien, Schweiz, Österrike, Danmark, Norge och Finland; i de båda sistnämnda

länderna infördes sådan undervisning ungefär samtidigt med frågans uppkomst i Sverige.

Hvad särskildt beträffar England, där skolköken måhända längre än i öfriga europeiska stater varit en fullt utbildad institution, må nämnas, att statsbidrag utgår till skolköken med 4 shillings för hvarje elev, som därstädes under skolåret erhållit minst fyrtio timmars undervisning och däraf under tjugu timmar själf lagt hand vid matlagningen. Maximiantalet elever i hvarje kurs utgör aderton vid de praktiska öfningarna, femtiofyra vid de teoretiska lektionerna. Timantalet får ej öfverskrida åtta i veckan och tre om dagen. Två kurser pågå samtidigt, däraf en på förmiddagen och en på eftermiddagen. Fyra sådana matlagningskurser anordnas årligen vid hvarje skola, hvarförutom förekomma kurser dels i tvätt och strykning, dels ock i »housewifery», d. v. s. skötsel af ett hem i allmänhet, städning, damning, bäddning, skötsel af sjukrum, ventilation m. m.

Då jag nu öfvergår till att för egen del yttra mig i denna fråga, får jag till en början erinra därom, att i nu gällande folkskolestadga samt normalplan för undervisningen i folkskolor och småskolor ämnet huslig ekonomi blifvit upptaget såsom ett frivilligt läroämne i folkskolan. I folkskolestadgan § 12 mom. 7 stadgas: »Härjämte må, där omständigheterna sådant medgifva, tillfälle till undervisning i huslig ekonomi beredas de flickor, som begära och erhålla tillstånd att däri deltaga»; och i normalplanen finnas härom följande föreskrifter:

för folkskolan:

»Huslig ekonomi (för flickor).

I. Matlagning och bakning, afseende att med iakttagande af nödig sparsamhet, renlighet och klok uträkning tillreda en på samma gång närande, hälsosam och välsmakande hvardagskost för ett allmoge- eller arbetarhem.

II. Öfningar i skötseln af spisen, dess eldning och rengöring, vård och renhållning af kökskärl, diskning, skurning och städning.

III. Praktisk hushållslära i korthet med anvisningar om de särskilda födoämnenas tillvaratagande, lämplighet och betydelse för hushållningen»; samt för folkskolans högre afdelning:

»Huslig ekonomi (för flickor).

Om undervisning i huslig ekonomi är anordnad endast för den högre afdelningen, gäller för densamma den lärokurs, som förut angifvits för folkskolan.

Har sådan undervisning förekommit redan i folkskolan, bör den-

Bestämmelser i folkskolestadgan och normalplanen.

samma i högre afdelningen omfatta fortsatta öfningar enligt samma grunder.»

Enligt den i normalplanen angifna fördelningen af lärotimmarna i folkskolans högre afdelning för flickor, bör undervisningen i huslig ekonomi omfatta minst fyra timmar i veckan, hvarjämte föreskrifves, att härutöfver behöflig tid för sådan undervisning skall förläggas utom de egentliga skoltimmarna. I en anmärkning förutsättes slutligen, att, där undervisning i huslig ekonomi ej förekommer, flickorna skola hafva motsvarande ledighet för deltagande i husliga göromål i hemmet.

*Betydelsen af
undervisning
i huslig ekono-
mi.*

Frågan gäller således icke nu, huruvida ämnet huslig ekonomi bör upptagas såsom undervisningsämne i våra folkbildningsanstalter, utan huruvida och i hvilken omfattning samt på hvilka villkor staten bör ekonomiskt understödja saken.

Det kan då, enligt min tanke, ej med fog förnekas, att, på sätt Riksdagen i sin skrifvelse antydt och många af de i ärendet hörda myndigheterna betonat, ett allmännare införande vid våra folkbildningsanstalter af ifrågavarande undervisning måste anses såsom ett statsändamål af mycket stor vikt; och detta icke blott ur inskränkt pedagogisk utan lika mycket ur allmän socialpedagogisk synpunkt.

Såsom allmänna erfarenheten visar, har under de senaste årtiondena flerstädes en högst afsevärd försämring inträdt i afseende å de kroppsarbetande klassernas kosthåll, i det att den forna enkla men solida mathållningen med gröt, välling och dylikt i stor utsträckning utbytt mot s. k. torrskaffning tillika med en orimligt stegrad kaffe- och öldruckning. Utan tvifvel kunna den mångenstädes och ej utan skäl öfverklagade, alltför ringa arbetsintensiteten hos våra kroppsarbetare samt den ökade utbredningen af kroniska magsjukdomar bland arbetarbefolkningen i ganska många fall föras tillbaka till dålig näring, beroende på illa beredd mat samt dennas ersättande med mer eller mindre olämpliga eller rent af skadliga surrogat. Frågan om födoämnenas lämpliga beredande har en stor sanitär och nationalekonomisk betydelse. Med det bland folket ganska allmänt tillämpade sättet att sköta hushållet förslösas tvifvelsutan dagligen ej obetydliga värden, hvilka, därest i hvarje särskildt fall iakttoges ett rationellt och omtänksamt tillvägagångssätt, skulle kunna blifva till mycket stort gagn. Vidare torde det vara obestriddigt, att husmödrarnas verksamhet i hemmen för att göra dessa trefnare och mera tilltalande är i hög grad beroende af deras vilja och förmåga i afseende å snygghet, renlighet, sparsamhet och omtanke; och det är just dessa egenskaper, som skolköksundervisningen framför allt afser att bi-

bringa. Skolkökets stora socialpedagogiska uppgift är att redan hos de unga uppamma kärlek till samt inskarpa betydelsen och värdet af de ofta ringaktade och försummade husliga sysslorna äfvensom att väcka och utveckla deras ansvarskänsla och gifva dem insikt om husmoderns ställning såsom oumbärlig medhjälperska i arbetet på nationens fysiska och ekonomiska förkofran.

Om sålunda undervisningen i huslig ekonomi i första rummet får anses vara ett led i sträfvandena för allmän folkuppfostran, så är att märka, att den därjämte har en rent pedagogisk betydelse såsom medel för utvecklingen af den enskildes andliga och kroppsliga förmögenheter, hvarigenom dess införande såsom ett led i folkundervisningen blifver ytterligare påkalladt. Det har ofta anmärkts mot det i folkskolorna tillämpade lärosystemet, att barnens utbildning blifvit allt för ensidigt teoretisk, och denna anmärkning, hvilken endast delvis tystnat efter införande af slöjden såsom undervisningsämne, måste tvifvelsutan anses vara i viss mån berättigad. Skall den utveckling vinnas, som undervisningen afser att bibringa, böra lärjungarna sysselsättas äfven med sådana ämnen, hvilkas omedelbara användbarhet i lifvet de själfva fatta, och för hvilka de af denna anledning kunna hysa ett naturligt intresse; och detta gäller icke minst om flickorna såsom blifvande husmödrar eller husförestånderskor. Genom skolköksundervisningen få de lära för det praktiska lifvet och därvid särskildt ledas och uppfostras till sådana äfven i allmänhet eftersträfvansvärda egenskaper som ordentlighet, noggrannhet och påpasslighet.

Äfven må påpekas, att undervisningen i skolköket erbjuder ganska många tillfällen att tillämpa undervisningen i vissa läroämnen, framför allt i naturkunnighet, samt att flickorna genom arbetet därstädes få en lämplig motvikt mot det ensidiga läxarbetet, hvilket förhållande ock underlättar deras sunda kroppsutveckling.

En stundom hörd invändning i fråga om införandet å folkskolans undervisningsplan af ämnet huslig ekonomi är, såsom äfven af det förut sagda framgår, den, att rätta platsen för berörda undervisning vore hemmen. Det bör dock härvid betonas, att denna undervisnings införande med skolan ingalunda syftar till att ersätta hemmens verksamhet i omförmälda hänseende, utan endast att införa eleverna på det hithörande området samt att såmedelst stödja och underlätta arbetet i hemmet. För öfrigt har det ej sällan visat sig, att i hemmen saknats tid, lust eller förmåga att lämna den nödiga handledningen.

Det anses ofta, att praktiskt behof af undervisning i huslig ekonomi företrädesvis förefinnes i städerna. Men den är behöflig äfven för landtbefolkningen. Mångenstädes på landet är matordningen allt för

oändamålsenlig, ohygienisk och för litet omväxlande. Man bör där lära att tillvarataga och klokt använda åtskilliga för landtbefolkningen tillgängliga födoämnen, hvilka af okunnighet nu förbises och få förfaras. På landsbygden kunna skolkökskurser dessutom sättas i samband med trädgårdsskötsel, hönsskötsel och dylikt.

*Behöfvet af
statsunder-
stöd.*

Om det sålunda är obestriddigt, att undervisning i huslig ekonomi bör göras tillgänglig för så många som möjligt af den kroppsarbetande befolkningens döttrar — det är ju företrädesvis dem, som det här är fråga om — så torde det ock vara tydligt, att denna undervisnings allmännare utbredning förutsätter, att staten lämnar understöd. Med hänsyn till de stora kostnader, som folkskoleväsendet redan ådrager kommunerna, och de onekligen ganska dryga utgifter, som äro förenade med inrättandet af undervisningskurser i huslig ekonomi, är det nämligen icke antagligt, att kommunerna vilja eller ens kunna ensamma bära dessa utgifter; och om man ock kan hoppas, att skolköks-saken äfven framdeles skall erhålla ekonomiskt understöd från landsting, hushållningssällskap samt enskilda personer och inrättningar, så är det tydligt, att detta understöd icke kan blifva så allmänt och så rikligt, att statens hjälp icke skulle därjämte erfordras.

Innan jag går in på frågan om beräkningen och storleken af det understöd, som staten bör lämna, torde det vara nödvändigt att tillse, åt hvilka undervisningen bör meddelas och huru omfattande densamma bör vara.

*Hvilka elever
böra under-
visas i ämnet?*

Lämpligheten af att eleverna i folkskolans högre afdelning samt i högre folkskolor och folkhögskolor erhålla undervisning i huslig ekonomi är allmänt erkänd. Däremot äro meningarna delade därom, huruvida äfven flickorna i den egentliga folkskolan böra beredas tillfälle till sådan undervisning. De, som anse, att så ej bör ske, åberopa till stöd härför hufvudsakligen två skäl, nämligen dels att flickorna i den egentliga folkskolan ännu icke nått den ålder och mognad, att de kunna draga verklig nytta af ifrågavarande undervisning, dels att densamma icke skulle kunna införas utan att menligt inkräkta på folkskolans öfriga läroämnen.

Hvad det förra skälet beträffar, torde det icke med fog kunna anföras med afseende å flickorna i folkskolans fjärde årsklass, hvilka i regel äro 12—14 år. Af de vittnesbörd, som föreligga, synes framgå, att det tvärtom är ganska lämpligt, att undervisningen i huslig ekonomi förläggas till detta stadium i folkskolan. Endast därigenom kunna alla flickor få del däraf, ty, sedan flickorna afgått från skolan, få de i allmänhet så många och så skilda uppgifter, särskildt för förvärfvande af eller bidragande till sitt uppehälle, att många ej komma i tillfälle att sedermera deltaga i

dylik undervisning, och just de, som bäst behöfva denna undervisning, måste ofta gå miste därom. Erfarenheten har ock visat, att sådan undervisning med fördel kan meddelas på detta stadium. Däremot torde det icke vara skäl att förlägga undervisningen till något tidigare stadium. Å andra sidan anser jag, i likhet med många af dem, som yttrat sig i ärendet, att undervisningen bör stå öppen äfven för flickor, som redan lämnat den egentliga folkskolan utan att tillhöra folkskolans högre afdelning, högre folkskola eller folkhögskola; och detta vare sig de förut åtnjutit undervisning i huslig ekonomi eller icke. Dock är det nödvändigt att för dessa elever fastställa en maximiålder, hvilken de vid undervisningens början ej få hafva öfverskridit. Det är nämligen icke lämpligt att till gemensam undervisning sammanföra lärjungar med alltför stor åtskillnad beträffande ålder och utveckling i kroppsligt och andligt afseende. Åtminstone till en början torde man kunna sätta åldersgränsen så högt som till aderton år för att icke utestänga de många, hvilka nu icke varit i tillfälle att såsom yngre erhålla undervisning uti huslig ekonomi.

Med hänsyn särskildt därtill att, såsom jag nyss nämnt, undervisningen bör stå öppen äfven för flickor, som lämnat folkskolan, är det ej nödvändigt eller ens lämpligt att fordra, att undervisningen skall vara bunden vid en viss folkskola, utan bör den äfven kunna meddelas i en från de vanliga folkundervisningsanstalterna fristående skola. I denna kunna då undervisas elever från olika skolor inom samma skoldistrikt, och äfven elever från olika skoldistrikt kunna där sammanföras, om sådant i öfrigt anses lämpligt. Det bör dock endast vara sådan undervisning, som anordnas af skoldistrikt, hvilken bör erhålla understöd af statsmedel. De skolkökskurser, som genom enskilda personer eller inrättningar anordnas, torde nu icke böra ifrågakomma till statsunderstöds erhållande.

Jag öfvergår härefter till det andra hufvudsakliga skäl, som anförts mot införande af undervisning i huslig ekonomi för elever i den egentliga folkskolan, eller att detta ej kan ske utan menligt inkräktande på folkskolans öfriga läroämnen. Den större eller mindre svårigheten att utan ett sådant inkräktande anordna skolköksundervisning för flickorna i folkskolans fjärde årsklass beror på, å ena sidan, hvilken omfattning denna undervisning skall få och, å andra sidan, under hvilken skolform den öfriga folkskoleundervisningen meddelas.

På grund af vunnen erfarenhet torde med fog kunna göras gällande, att en undervisningskurs bör omfatta minst trettio arbetsdagar med minst fyra timmars undervisning hvarje arbetsdag. Lämpligast torde vara, om undervisningen ordnas så, att hvarje elev får deltaga däri en viss dag i

veckan under hela läsåret. I skolor, där undervisningen i de vanliga läroämnena är gemensam för gossar och flickor, kunna då gossarna under den tid, flickorna arbeta i skolköket, sysselsättas med slöjd eller annat praktiskt arbete såsom trädgårdsskötsel och dylikt. En sådan anordning af undervisningen i huslig ekonomi behöfver ej heller göra menligt intrång å undervisningen i de öfriga läroämnena. Lektionerna i dessa ämnen kunna nämligen utan skada begränsas till tjugufyra, gymnastik, slöjd och praktiska arbeten däri icke inräknade. Där arbetet i skolan låter sig anordna på detta sätt, kan undervisningen i huslig ekonomi meddelas af en vid folkskolan anställd folk- eller småskollärlarinna, som erhållit den för sådant ändamål erforderliga utbildningen. Härigenom blir kostnaden för lärarinnans aflöning naturligtvis betydligt mindre, än om en särskild lärarinna måste anställas för undervisningen i huslig ekonomi.

En förutsättning, för att arbetet i skolköket skall kunna för de särskilda eleverna äga rum en dag i veckan hela läsåret igenom, är emellertid, att undervisningen i läsåmnena är förlagd antingen utslutande till fem af veckans dagar eller ock upptager endast en eller två timmar på en af dagarna. Å landsbygden är dock i en mängd skolor undervisningen i läsåmnena fördelad å alla söckendagar i veckan. Vid sådana folkskolor måste undervisningen i huslig ekonomi sammanföras under en fortlöpande tid af ferierna. Äfven här kan som lärarinna användas en i ämnet utbildad folk- eller småskollärlarinna. Där undervisning i folkskolan meddelas hvarje elev endast en del af läsåret, vare sig på den grund, att så kallad hvarannandagsläsning eller så kallad periodläsning förekommer, eller på den grund, att folkskolan är flyttande, är det naturligtvis svårare att anordna undervisning i huslig ekonomi på ett tillfredsställande sätt, utan att det blir alltför dyrbart. Här torde de så kallade flyttande skolköken böra komma till användning. Om ock denna form för undervisningen icke kan anses vara i allo tillfredsställande, har dock erfarenheten ådagalagt, att äfven den kunskap och den färdighet i ämnet, som vinnas vid de flyttande skolköken, kunna vara af icke ringa gagn. Och för öfrigt vill jag här framhålla, att den omständigheten, att på vissa orter undervisning i huslig ekonomi möjligen icke kan på grund af de lokala förhållandena införas, ej bör föranleda, att staten icke skall lämna understöd åt sådana kommuner, där hinder för sådan undervisnings anordnande ej föreligga.

*Grunden för
statsbidragets
beräkning.*

Hvad härefter beträffar den grund, efter hvilken statsbidrag bör bestämmas, har den af mig lämnade redogörelsen för innehållet af

de i ärendet afgifna yttrandena gifvit vid handen, att förslagen härutinnan äro många och sins emellan i hög grad olikartade. Då förhållandena å olika orter med afseende å undervisningen i huslig ekonomi måste blifva synnerligen olika, är det naturligtvis svårt att finna en grund för statsbidragets bestämmande, som kan lika bra tillämpas i alla olika fall. Vid val af sådan grund torde man hufvudsakligast böra tänka på förhållandena å landsbygden, där man ej kan inrätta skolkök af den art och omfattning, som förefinnas i de större städerna, och hvarest statens understöd sålunda är mest af behovet påkalladt. Enligt min åsikt vore det lämpligast, att statens understöd utginge efter *skolköskurs*. Med skolköskurs förstår jag en grupp af flickor, hvilka samtidigt undervisas af en lärarinna under så lång tid, att den meddelade undervisningen hinner ett avslutadt mål. Såsom jag förut nämnt, bör denna tid sättas till minst trettio arbetsdagar med minst fyra timmars arbete om dagen. En lärarinna kan handhafva flera sådana kurser under ett år. Om en dag i veckan anslås till hvarje kurs, kan hon medhinna sex sådana kurser under ett läsår; och, om hvarje kurs anordnas under 5—6 veckor, kan samma lärarinna likaledes medhinna sex kurser under året.

Såsom förut är nämnt, har ett stort antal af dem, som yttrat sig i ärendet, förordnat, att staten skall bidraga med viss del såväl af lärarinnans lön som af öfriga kostnader.

Detta kan väl genomföras med afseende på lönen men blir svårare i fråga om öfriga kostnader. Dessa kunna nämligen blifva mycket olika, beroende dels på olika landsdelars förhållanden, dels på anordningarnas större eller mindre enkelhet och dels därpå, huruvida elevernas och lärarinnans spisning inberäknas i kostnaderna, huruvida afgifter för spisning upptagas af eleverna, huruvida spisgäster, hvilka ej erlägga afgift, finnas o. s. v. Jag anser därför, att ett visst belopp bör såsom statsbidrag lämnas för hvarje kurs. Detta bidrag bör dock utgå med ett särskildt belopp till lärarinnans lön, så stort, att därigenom alltid en viss minimilön tillförsäkras henne, och med ett särskildt belopp för öfriga löpande kostnader, däri dock ej inberäknade kostnaderna för lokal och bränsle, hvilka sistnämnda vederbörande skoldistrikt eller skolstyrelser alltid böra vidkännas oafkortade.

Kostnaden för den första uppsättningen af skolkök anser jag staten icke böra bidraga till. Det skulle påkalla alltför stort statsanslag, om staten skulle lämna bidrag till såväl anläggningskostnaden som de årliga utgifterna; och det synes mig viktigast, att staten så verksamt som möjligt deltagar i de senare. Det torde för öfrigt kunna förväntas,

att landsting och hushållningssällskap äfven framdeles skola lämna anslag för inrättande af skolkök, hvilka anslag då särskildt kunna afses för den första uppsättningen.

Såsom jag nyss antydde, är det nödvändigt, att kommunerna kunna påräkna ett icke alltför knappt tillmätt statsbidrag. Detta dels därför att kostnaderna för ifrågakvarande undervisning äro ganska dryga, dels ock därför att de utgifter, som ändock måste bestridas af kommunerna, icke få blifva så stora, att de afskräcka från undervisningens införande.

Innan jag närmare yttrar mig om storleken af det statsbidrag, som bör lämnas till befrämjande af undervisningen i huslig ekonomi, anser jag mig böra redogöra för de villkor för statsbidrags erhållande, hvilka böra uppställas. Jag vill då först framhålla vikten af, att dessa villkor ej göras för stränga eller för snäva, så att vederbörande skoldistrikt eller skolstyrelse därigenom hindras att anordna undervisningen på det sätt, som för de särskilda orterna är lämpligast.

Undervisningens uppgift.

All s. k. finare matlagning, som går utöfver tillredning af enkel och god husmanskost, bör vid skolköksanordningarna vara utesluten. För vinnande af en sådan begränsning mot de högre skolornas undervisning i huslig ekonomi bör bland villkoren upptagas den fordran, att undervisningen erhållit den i normalplanen för undervisningen i folkskolor och småskolor angifna uppgiften.

Lärarynnans kompetens.

Af lärarinna, som undervisar i huslig ekonomi, bör fordras fackutbildning. Hon behöfver äga ej allenast allmän praktisk duglighet utan äfven teoretisk insikt. Flera, som yttrat sig i ärendet, hafva yrkat, att blott sådana lärarinnor skola godkännas, som genomgått en kurs vid statsunderstödda utbildningsanstalter. Häremot torde dock med skäl kunna invändas, dels att endast få sådana anstalter ännu finnas, nämligen i Uppsala, Stockholm och Göteborg, samt att brist på lärarinnor således lätt skulle kunna uppstå, dels ock att det icke torde vara lämpligt att utesluta dem, som genomgått andra enskilda utbildningsanstalter, hvilka lättare kunna lämpa sin undervisning efter olika landsdelars behof och särskildt förhållandena å landsbygden. Redan nu finnas dylika utbildningskurser vid August Abrahamsons stiftelse å Näås för lärarinnor vid folkskolor och småskolor. För att icke försvåra anskaffandet af lämpliga lärarkrafter torde, åtminstone till en början, specificerade kompetensvillkor icke böra uppställas. Ökandet af de statsunderstödda utbildningsanstalternas antal liksom ock anordnandet af fortbildningskurser för redan anställda lärarinnor i huslig ekonomi torde blifva uppgifter för framtiden. Folk- och småskollära-

rinnor, som genomgå en särskildt för dem anordnad kurs, synas i många fall kunna blifva dugliga skolkökslärarinnor, helst om de redan vid seminariet fått genomgå en första, grundläggande kurs. Genom användande af sådana lärarinnor torde undervisning i huslig ekonomi kunna införas i många skoldistrikt, som annars icke skulle kunna finna någon utväg härtill. De kunna, såsom jag redan antyd, antingen undervisa en dag i veckan eller ock under en del af sin ferietid, där deras öfriga undervisning är begränsad till åtta månader.

Vidare bör fordras, att skolköken skola vara inrymda i tillräckligt *Lokal m. m.* rymliga och ändamålsenliga lokaler samt vara försedda med materiel, fullt tillräcklig för elevantalet. Eleverna böra nämligen uppdelas i skilda arbetslag eller så kallade hushåll med helst fyra, men möjligen äfven tre eller fem elever i hvarje. Hvarje sådant »hushåll» måste hafva sin särskilda spis och sina särskilda redskap i öfrigt.

Att undervisningen bör pågå minst fyra timmar under hvar och en af kursens trettio arbetsdagar har jag förut nämnt. I denna tid får då *Arbetstid.* inräknas tiden för middagsspisning samt för alla rengöringsarbeten.

Beträffande frågan åt hvilka elever undervisningen bör meddelas har jag redan yttrat mig.

I fråga om antalet elever i hvarje skolkökskurs bör fastställas såväl *Antalet elever i hvarje kurs.* ett minimum som ett maximum. Båda dessa tal böra vara delbara med fyra för att möjliggöra det lämpligaste indelandet i hushåll. På landsbygden har det ofta visat sig, att utrymme icke funnits för mer än två spisar. Af denna anledning bör minimiantalet sättas till åtta. Detta antal bör alltid kunna fyllas, ty äfven om det icke kan uppnås inom en och samma skola, kan det utfyllas med elever från annan skola eller med elever, som redan slutat sin skolgång.

Hvad maximiantalet beträffar har erfarenheten visat, att en lärarinna icke kan på ett fullt nöjaktigt sätt handleda och öfva tillsyn öfver flera än sexton elever, fördelade på fyra hushåll. Det lämpligaste antalet torde vara tolf, fördelade på tre hushåll.

Genom att förena bespisning af matgäster med skolköksundervisningen *Matgäster.* vinnes visserligen en ekonomisk fördel, men själfva undervisningen blir därmed *onekligen* i viss mån förryckt från sitt egentliga ändamål. I fall man, såsom på vissa håll skett, till bespisning i skolköket mottager ett större antal fattiga barn, kommer undervisningen att lida i flera afseenden. Eleverna måste då tillaga mat i stora kvantiteter och få icke vänja sig att beräkna, huru mycket som går åt i hushållet för en mindre familj. I hvarje elevhushåll bör lagas mat just för ett sådant antal personer, som ungefär motsvarar ett normalt hushåll ute i lifvet. Äro spisgästerna många,

måste kärll och redskap tagas så stora, att barnen ej orka lyfta eller sköta dem ensamma. Under sådana förhållanden måste matlagningsarbetet och ännu mer rengöringsarbetena blifva allt för dryga och betungande för barnen. Arbetet blir jäktande och öfveranstängande både för lärarinna och elever. För att billigt kunna bispisa de många matgästerna måste man inskränka sig till ett fåtal mycket billiga rätter, under det att under andra förhållanden, likasom i ett hem, de allra billigaste rätterna få omväxla med de något mer kostsamma. Eleverna få lära sig för litet och blifva icke intresserade för ämnet.

Blir vid fattigbespisningen nivån i mathållningen för låg, torde den däremot vid mottagande af betalande spisgäster i skolkök lätt blifva för hög. De betalande gästerna visa sig ofta fordrande, och genom sitt sätt och sina anmärkningar förmå de lätteligen förr eller senare lärarinnan att, spisgästerna till behag, anordna maten af annat slag än det, som kan lämpa sig för en billig och sparsamt tillredd hvardagskost för ett vanligt hem. För de betalande matgästerna finnes intet sparsamhetsintresse. Om eleverna själfva äta den mat, som de laga, kan tillagningen mer öfverlätas åt dem själfva, då det däremot lätt händer, att lärarinnan, om hon skall mottaga mer eller mindre kinkiga och fordringsfulla spisgäster, icke vågar släppa eleverna till svårare och ömtåligare arbeten, utan själf utför dem. Säkerligen önskar man dock på många ställen få mottaga spisgäster; men då böra de vara af samma art som de arbetande eleverna och ej flera, än att de tillsammans med eleverna i hvarje hushåll motsvara antalet i en icke alltför stor familj. Jag har därför ansett spisgästernas antal böra begränsas till hälften af de arbetandes antal, tagna ur deras egen krets.

Afgifter.

Bäst är, om eleverna få åtnjuta undervisningen och förtära den lagade maten utan erläggande af särskild afgift. Önska vederbörande dock upptaga någon ersättning för spisningen, bör den sättas mycket låg, för att icke på grund af afgiften de fattigare skola afhållas från deltagande i den särskildt för dem viktiga undervisningen.

Tillsyn.

Slutligen bör för erhållande af statsbidrag fordras, att vederbörande folkskoleinspektör eller, hvad Stockholm beträffar, stadens konsistorium vitsordar, att undervisningen varit anordnad på ett ändamålsenligt sätt. Att inrätta särskild inspektion för denna undervisning torde icke nu böra ifrågasättas.

*Kostnaden
för anord-
nande af en
skolkökskurs.*

Kostnaderna för anordnande af en skolkökskurs torde ställa sig ganska olika i olika delar af riket, för att icke tala om skillnaden mellan stad och land.

En beräkning af kostnaderna för en kurs å tolf elever torde ställa sig på ungefär följande sätt:

Lärarynnans lön.....	kronor 100: —
Bränsle	» 30: —
Matvaror	» 60: —
Lyse, rengöringsmateriel, komplettering af redskap och diverse utgifter.....	» 60: —
	<hr/>
	Summa kronor 250: —

Häri äro icke inräknade kostnaderna för lokal eller för resor och frakt för flyttande skolkök, likasom ej heller utgifter för amortering af kostnaden för skolkökets första uppsättning.

Utgifterna för bränsle kunna naturligtvis å orter med billig vedtillgång ställa sig mycket lägre, än jag nyss angifvit.

I anslutning till nyss anförda förslagsberäkning och till hvad jag i *Statsbidragets storlek.* öfrigt förut yttrat, anser jag, att det bidrag af statsmedel, som på ansökan skulle kunna beviljas skoldistrikt eller skolstyrelse för anordnande af undervisning i huslig ekonomi, bör för hvarje skolköskurs, som är inrättad i enlighet med gifna bestämmelser, utgå med 100 kronor till lärarynnans aflöning och 50 kronor till öfriga löpande utgifter.

För beräkning af hela det statsanslag, som för ändamålet varder *Storleken af det erforderliga statsanslaget.* erforderligt, torde man kunna förutsätta, att under en afsevärdt lång begynnelsestid, särskildt med hänsyn till svårigheten att erhålla utbildade lärarynnor och de ganska dryga kostnaderna för anläggningen och första redskapsuppsättningen, i medeltal icke mer än en fjärdedel af de skoldistrikt och skolstyrelser, som skulle kunna komma i åtnjutande af statsbidrag, anordnar en kurs i huslig ekonomi under året. Då vid 1904 års slut skoldistriktens antal var 2,407 samt antalet högre folkskolor och folkhögskolor utgjorde respektive 19 och 31, skulle för samtliga kunna beräknas 614 kurser. För dessa kurser skulle efter 150 kronor för hvarje sålunda erfordras 92,100 kronor, eller afrundadt 90,000 kronor.

Jag anser sålunda, att skoldistrikt eller skolstyrelse, som i folkskola, högre folkskola eller folkhögskola eller i särskild anstalt anordnat undervisning i huslig ekonomi med praktisk tillämpning i skolkök, bör för hvarje kurs, som omfattar minst trettio arbetsdagar, fördelade på flera eller färre veckor med en eller flera arbetsdagar i veckan, erhålla etthundra kronor såsom bidrag till lärarynnans aflöning samt femtio kronor såsom bidrag till bestridande af öfriga löpande utgifter, dock ej

för lokal och bränsle, samt att för åtnjutande af statsbidrag i förevarande afseende följande villkor i öfrigt böra blifva gällande, nämligen:

1) att undervisningen har den i normalplanen för undervisningen i folkskolor och småskolor angifna uppgiften;

2) att undervisningen handhafves af en duglig, för ifrågavarande undervisning särskildt utbildad lärarinna;

3) att skolköket är tillräckligt rymligt och ändamålsenligt inrättadt samt utrustadt med lämplig, i förhållande till elevantalet tillräcklig materiel;

4) att den teoretiska och praktiska undervisningen pågår under tillsammans minst fyra timmar om dagen;

5) att undervisningen, såvidt den meddelas i folkskola eller särskild anstalt, ej meddelas åt andra elever än flickor, som antingen äro intagna i folkskola och där uppflyttats till fjärde årsklassen eller ock genomgått den egentliga folkskolan men icke äro öfver aderton år gamla;

6) att antalet elever i hvarje kurs är minst åtta, högst sexton;

7) att undervisningen icke är förenad med servering till andra främmande matgäster än elevernas skolkamrater till ett antal, motsvarande högst hälften af elevernas;

8) att af eleverna ej upptages annan afgift än ersättning för spising i skolköket, och att sådan afgift icke sättes högre än medelpriset för de använda matvarorna; samt

9) att undervisningen enligt intyg af vederbörande folkskoleinspektör eller i Stockholm af stadens konsistorium varit anordnad på ändamålsenligt sätt.

Dessa grunder böra underställas Riksdagens godkännande på samma gång som erforderligt anslag för ändamålet äskas. Dock bör, liksom förut i liknande fall ägt rum, Eders Kungl. Maj:t uttryckligen tillerkännas rätt att, när i särskilda fall omständigheterna därtill föranleda, meddela understöd af statsmedel för ifrågavarande ändamål, utan hinder däraf att någon afvikelse från de af Riksdagen fastställda grunderna ägt rum.»

På grund af hvad sålunda blifvit anfördt, hemställde departementschefen, att Kungl. Maj:t måtte hos Riksdagen göra nu förevarande framställning.

Utskottets
yttrande.

Kungl. Maj:ts förevarande proposition har föranledts af Riksdagens i skrivelse den 15 maj 1902 (n:o 117, punkten 81:o), till Kungl. Maj:t

framställda anhållan, att Kungl. Maj:t måtte låta verkställa utredning, om och på hvilka villkor statsunderstöd skulle kunna tilläggas folkskolor, högre folkskolor och folkhögskolor för beredande af undervisning i huslig ekonomi, samt till Riksdagen inkomma med det förslag, hvartill en sådan utredning kunde befinnas gifva anledning.

Utskottet är öfvertygadt därom, att införandet i våra folkbildningsanstalter af undervisning i huslig ekonomi i väsentligen större omfattning än hittills kunnat ske skulle medföra synnerligen gagnande verkningar, och vill i afseende härå dels åberopa Riksdagens i nyssberörda skrivelse gjorda uttalande, att, därest lämpliga anordningar kunde vidtagas för att i vidare kretsar af befolkningen utbreda färdighet i tillagning af sund och kraftig föda, i synnerhet af sådan beskaffenhet, att densamma lämpade sig för den kroppsarbetande befolkningens ekonomiska villkor, dessa anordningar tvifvelsutan skulle medföra sådant gagn, att desamma vore väl förtjänta att af staten uppmuntras, dels ock hänvisa till öfverstyrelsens för Stockholms stads folkskolor i statsrådsprotokollet intagna yttrande i ämnet, så lydande: »Redan under den jämförelsevis korta tid, under hvilken vid en del skolor undervisning meddelats i huslig ekonomi, torde erfarenheten hafva gifvit vid handen, att denna undervisning varit till stort gagn för skolornas kvinnliga lärjungar och haft ett välgörande inflytande på deras hem. Därtill har bidragit icke blott den vunna färdigheten att bättre sköta själfva hushållningen, utan äfven, och kanske icke minst, en erhållen vana vid ordning och renlighet vid vården af ett hem samt förmåga att öka trefnaden i detta. Ovana och oförmåga i dessa hänseenden äro ock som bekant ofta orsak till mannens utelif och allt därmed följande husligt elände. Frågan är följaktligen af djup såväl moralisk som ekonomisk innebörd, och synes det därför vara förenadt med statens intresse att genom ekonomiskt understöd verka för spridande af detta slags undervisning i allt vidare kretsar.»

Vid bestämmandet af grunderna för utdelande af statsbidrag för undervisning i huslig ekonomi bör enligt utskottets åsikt noga beaktas, huruvida de synnerligen olikartade förhållandena inom olika delar af vårt land kunna betinga skilda former för undervisningens anordning. Den faran synes nämligen ligga nära till hands, att, därest mera detaljerade föreskrifter angående denna undervisning meddelas, dessa, om de än å många orter kunna visa välgörande verkningar, likväl skola å andra orter befinnas mindre ändamålsenliga samt därigenom verka hämmande på den ifrågasvarande undervisningen och hindra dess utveckling.

Vid granskning af de föreslagna, i slutet af statsrådsprotokollet under

mom. 1)—9) upptagna villkoren för erhållande af statsbidrag har utskottet funnit sig böra framställa följande erinringar.

I mom. 2) föreskrifves, att lärarinna i huslig ekonomi skall vara för undervisning i ämnet särskildt utbildad. Då emellertid tillgången till lärarinnor, som genomgått särskilda utbildningskurser, för närvarande torde vara ganska begränsad, har utskottet ansett, att omförmälda bestämmelse skulle vara ägnad att försvåra anskaffandet af lärarinnor. Härtill kommer, att enligt utskottets mening vid undervisningen i huslig ekonomi den hufvudsakliga vikten ligger på den praktiska handledningen af eleverna, hvilken handledning kan meddelas äfven af en lärarinna, som icke genomgått särskild utbildningskurs för lärarinnor i huslig ekonomi. Å andra sidan kan tydligen icke hvarje i hushållsbestyr duglig kvinna vara lämplig att meddela undervisning af ifrågavarande beskaffenhet; men den pröfning, som i detta afseende bör föregå antagandet af lärarinna, synes utskottet kunna anförtros åt vederbörande skolråd, utan att detta behöfver vara hänvisadt att välja endast bland sådana sökande, som genomgått särskilda för utbildande af lärarinnor i huslig ekonomi inrättade kurser. En dylik frihet torde kunna medgifvas med hänsyn särskildt till den föreslagna bestämmelsen, att folkskoleinspektör skall vitsorda, att undervisningen varit anordnad på ändamålsenligt sätt. Utskottet har därför ansett sig böra föreslå ett tillägg till ifrågavarande moment af innehåll, att, då lärarinna icke är såsom sådan särskildt utbildad, hennes lämplighet att leda undervisning i ämnet bör vara af skolrådet pröfvad. Det torde kunna anses själfallet, att, äfven om ifrågavarande kompetensbestämmelse borttages, de särskildt utbildade lärarinnorna i allt fall komma att i första hand anlitas.

Med afseende å bestämmelsen i mom. 3), att skolkökets materiel skall vara i förhållande till elevernas antal tillräcklig, och i anledning af departementschefens i statsrådsprotokollet gjorda uttalande, att eleverna i hvarje arbetslag eller hushåll, hvilket måste hafva sin särskilda spis och sina särskilda redskap i öfrigt, borde vara helst fyra, men möjligen äfven tre eller fem, har utskottet allenast velat uttala, att alltför bestämda föreskrifter angående högsta antalet elever i hvarje hushåll synas utskottet böra undvikas.

Enligt mom. 4) skall undervisningen i hvarje kurs vara dels teoretisk och dels praktisk. Då enligt utskottets mening den hufvudsakliga vikten vid undervisningen bör läggas på dess praktiska del och någon särskild, därifrån skild teoretisk undervisning icke nödvändigtvis synes behöfva i hvarje kurs förekomma, har utskottet ansett sig böra hemställa om en ändrad formulering af ifrågavarande moment.

Bestämmelsen i mom. 5), att undervisning i huslig ekonomi i folkskola får meddelas endast åt elever, som uppflyttats till fjärde årsklassen, har utskottet ansett icke böra oförändrad godkännas. Då elevernas mottaglighet för undervisningen torde vara mera beroende af deras ålder än af de framsteg de gjort i sina bokliga studier, har utskottet ansett anledning saknas att förvägra de elever i folkskola, som icke uppflyttats till fjärde årsklassen, men uppnått den ålder, att de lämpligen kunna i undervisningen deltaga, rättighet härtill; och har till följd häraf utskottet, som funnit minimiåldern för de elever, som icke inträdt i fjärde årsklassen, böra bestämmas till tolf år, trots sig böra föreslå, att mom. 5) i nämnda syfte ändras.

Det högsta tillåtna antalet elever i hvarje kurs, hvilket af Kungl. Maj:t enligt mom. 6) föreslagits till sexton, har utskottet ansett böra bestämmas till tjugu.

Utskottet, som delar den af departementschefen i statsrådsprotokollet uttalade uppfattningen, att mottagande af matgäster i större utsträckning skulle menligt inverka på undervisningen, har likväl ansett hinder icke böra möta för servering åt främmande matgäster, helst elevernas skolkamrater, till samma antal som antalet af de i undervisningen deltagande eleverna; och har utskottet föreslagit ändring i sådant syfte af mom. 7).

Då de i ingressen till ifrågavarande bestämmelser använda orden »undervisning i huslig ekonomi med praktisk tillämpning i skolkök» synas kunna gifva anledning till den uppfattningen, att den praktiska tillämpningen skulle utgöra ett bihang till den egentliga undervisningen och att denna borde vara hufvudsakligen teoretisk, har utskottet, i anslutning till den uppfattning, som i detta afseende här ofvan uttalats, ansett orden »med praktisk tillämpning», hvilka ord för öfrigt icke förekomma i den af Kungl. Maj:t till Riksdagen gjorda hemställan, böra utgå.

Statsbidragets belopp skulle enligt berörda ingress utgöra för hvarje kurs 100 kronor såsom bidrag till lärarinnans aflöning samt 50 kronor såsom bidrag till bestridande af öfriga löpande utgifter, dock ej för lokal och bränsle. Utskottet har emellertid ansett försiktigheten bjuda, att för närvarande, och tilldess någon erfarenhet vunnits angående verkningarna af statens ingripande i nu ifrågavarande undervisning, statsbidragets belopp för hvarje kurs begränsas till 100 kronor, däraf 75 kronor böra utgöra bidrag till lärarinnans aflöning och 25 kronor bidrag till öfriga löpande utgifter. Äfven ett statsbidrag med sålunda reduceradt belopp kommer tvifvelsutan att bereda kommunerna så afsevärd lättnad vid anordnandet af undervisning i huslig ekonomi, att en kraftig utveckling af denna undervisning inom alla delar af landet bör vara att motse.

Vidare har utskottet ansett bestämmelse böra lämnas därom, att, därest i samma skolkök flere kurser i huslig ekonomi gifvas under samma år, statsbidrag dock icke må utgifvas för flere än sex kurser årligen.

Den af utskottet förordade nedsättningen i statsbidragens belopp synes böra föranleda, att det för ändamålet begärda förslagsanslaget bestämmes till allenast 60,000 kronor.

På grund af hvad sålunda blifvit anfördt, får utskottet hemställa, att Riksdagen må

a) för sin del godkänna följande grunder för utdelande af statsbidrag till anordnande af undervisning i huslig ekonomi i folkskolor, högre folkskolor och folkhögskolor, nämligen:

att skoldistrikt eller skolstyrelse, som i folkskola, högre folkskola eller folkhögskola eller i särskild anstalt anordnat i skolkök meddelad undervisning uti huslig ekonomi, skall äga att för hvarje kurs, som omfattar minst trettio arbetsdagar, fördelade på flera eller färre veckor med en eller flera arbetsdagar i veckan, erhålla etthundra kronor, däraf sjuttiofem kronor såsom bidrag till lärarinnans aflöning samt tjugufem kronor såsom bidrag till bestridande af öfriga löpande utgifter, dock ej för lokal och bränsle, samt att för åtnjutande af statsbidrag i förevarande afseende följande villkor i öfrigt skola blifva gällande, nämligen:

1) att undervisningen har den i normalplanen för undervisningen i folkskolor och småskolor angifna uppgiften;

2) att undervisningen handhafves af en duglig, för ifrågavarande undervisning särskildt utbildad eller eljest af skolrådet lämplig befunnen lärarinna;

3) att skolköket är tillräckligt rymligt och ändamålsenligt inrättadt samt utrustadt med lämplig, i förhållande till elevantalet tillräcklig materiel;

4) att undervisningen, som hufvudsakligen bör vara praktisk, pågår under tillsammans minst fyra timmar om dagen;

5) att undervisningen, såvidt den meddelas i folkskola eller särskild anstalt, ej meddelas åt andra elever än flickor, som antingen äro intagna i folkskola och

vare sig där uppflyttats till fjärde årsklassen eller uppnått tolf års ålder eller ock avslutat sin skolgång och icke äro öfver aderton år gamla;

6) att antalet elever i hvarje kurs är minst åtta, högst tjugu;

7) att undervisningen icke är förenad med servering till flera främmande matgäster än som motsvarar elevernas antal, börande dessa matgäster helst utgöras af elevernas skolkamrater;

8) att af eleverna ej upptages annan afgift än ersättning för spisning i skolköket, och att sådan afgift icke sättes högre än medelpriset för de använda matvarorna;

9) att undervisningen enligt intyg af vederbörande folkskoleinspektör eller i Stockholm af stadens konsistorium varit anordnad på ändamålsenligt sätt; samt

10) att, därest i samma skolkök flera kurser anordnas under samma kalenderår, statsbidrag dock icke utgår för mer än högst sex kurser årligen;

med rätt för Kungl. Maj:t att, när i särskilda fall omständigheterna därtill föranleda, meddela understöd af statsmedel för ifrågavarande ändamål utan hinder däraf, att någon afvikelse från nämnda grunder ägt rum; samt

b) på ordinarie stat under riksstatens åttonde hufvudtitel bevilja ett förslagsanslag, med titel: »För anordnande af undervisning i huslig ekonomi i folkskolor, högre folkskolor och folkhögskolor», å 60,000 kronor.

Stockholm den 27 april 1906.

På statsutskottets vägnar:

HUGO TAMM.

Reservation:

af herr *E. Hammarlund*, som ansett, att det i mom. a) under n:o 7) upptagna villkor bort erhålla följande lydelse:

»7) att undervisningen icke är förenad med servering till andra främmande matgäster än elevernas skolkamrater till ett antal, motsvarande högst elevernas.»

Herrar *D. Persson* och *K. Starbäck* hafva begärt få antecknadt, att de icke deltagit i förenämnda ärendes behandling inom utskottet.
